

EKONOMIHÖGSKOLAN
Lunds universitet

Företagsekonomiska institutionen

Kandidatuppsats
FEK 581,10 poäng
Ht 2004

**Implementeringen av de nya
pensionsredovisningsreglerna,
RR 29/IAS 19 – en empirisk undersökning**

Handledare:
Gunnar Wahlström

Författare:
Julia Akhmedova
Anna Broberg
Frida Derelöv

Sammanfattning

- Uppsatsens titel:** Implementeringen av de nya pensionsredovisningsreglerna, RR 29/IAS 19 – en empirisk undersökning.
- Seminariedatum:** 2005-01-18
- Ämne/kurs:** FEK 582 Kandidatuppsats, 10 poäng
- Författare:** Julia Akhmedova, Anna Broberg och Frida Derelöv
- Handledare:** Gunnar Wahlström
- Fem nyckelord:** RR 29/IAS 19, förmånsbestämd plan, premiebestämd plan, effekter och problem
- Syfte:** Syftet med uppsatsen är att identifiera vilka effekter man hittills kan utläsa i några utvalda större företags kvartalsrapporter och årsredovisningar som konsekvens av implementeringen av de nya redovisningsreglerna av pensioner. Vidare syftar arbetet till att kartlägga vilka problem företagen upplevt vid övergången från de gamla till de nya reglerna såsom ökade kostnader och behovet av expertkunskap från exempelvis revisorer.
- Metod:** Ansatsen som använts är induktiv, med ett deskriptivt syfte. Vidare är metoden kvalitativ, eftersom denna är mest lämplig när man inte vill kvantifiera ett problem utan i stället vill studera det på djupet. Studien har genomförts genom ett antal intervjuer av öppen karaktär samt en dokumentundersökning av finansiella rapporter.
- Teoretiska perspektiv:** Den teoretiska grunden i uppsatsen tar sitt ursprung i två huvudområden, pensionsteori respektive redovisningsteori. Pensionsteorin förklarar hur tjänstepensionerna är uppbyggda och vilka aktörer som agerar i denna sektor. I redovisningsteorin görs en omfattande beskrivning av regelverket och dess förändringar. Som ett komplement till dessa två används också institutionell teori.
- Empiri:** Vid insamlingen av empirin har ett flertal ekonomichefer/redovisningsansvariga på fem utvalda företag intervjuats. De företag som valts ut är stora koncerner som är noterade på börsen. Som ett komplement till detta har även representanter från tre olika revisionsbyråer intervjuats. Empiri har även insamlats genom innehållsanalys av ett antal kvartalsrapporter och årsredovisningar.
- Slutsatser:** Många företag har upplevt stora problem med Alecta som för närvarande inte har möjlighet att göra de beräkningar som krävs för att pensionerna skall kunna redovisas korrekt enligt RR 29/IAS 19. Det är därför inte möjligt för företagen att redovisa ITP-planen som en förmånsbestämd plan vilket är meningen, istället har man fått redovisa den som en avgiftsbestämd plan. Det går alltså inte att till fullo redovisa enligt RR 29/IAS 19 i dagsläget.

Summary

- Title:** The implementation of the new pension accounting standards, RR 29/IAS 19 – an empiric study.
- Seminar date:** The 18th of January, 2005
- Course:** Bachelor thesis in business administration, 10 Swedish Credits (15ECTS)
- Authors:** Julia Akhmedova, Anna Broberg and Frida Derelöv
- Advisor:** Gunnar Wahlström
- Key words:** RR 29/IAS 19, defined benefit plan, defined contribution plan, effects and problems
- Purpose:** The purpose of the paper is to identify what effects that can be found so far in the quarterly and annual reports of some larger companies as a consequence of the implementation of the new pension accounting standards. Furthermore, the intension is to visualize what problems the companies have experienced during the transition to the new standards, as increased costs and the need of expert knowledge from accountants.
- Methodology:** In the paper an inductive method with a descriptive purpose is used. Further, a qualitative method has been chosen, since this is to be considered the most appropriate when the intension is to study a problem profoundly rather than to quantify it. The study has been accomplished through a number of interviews of open character and also a document study of financial reports.
- Theoretical perspectives:** The theoretic base of the paper develops from two main areas, pension theory and accounting theory. The pension theory explains how the occupational pension is built up and what operators that acts in this sector. The accounting theory describes the standards and how these have changed.
- Empirical foundation:** To collect the empirical foundation several financial managers/ chief accountants at five selected companies has been interviewed. The companies chosen are large business groups, which are listed at the stock exchange market. Interviews have also been conducted with members from three different firms of accountants. The empirical foundation has been collected through a document study of a number of quarterly and annual reports.
- Conclusions:** Many companies has experienced great difficulties with Alecta, who at the moment is unable to perform the necessary calculations. These are needed to make it possible to account for the pensions according to RR 29/IAS 19. Therefore it is not possible for the companies to account the ITP-plan as a defined benefit plan as opposed, but to make it a defined contribution plan. Due to these problems it is at the time not possible for the companies to follow RR 29/IAS 19.

Innehållsförteckning

1. INLEDNING	6
1.1 BAKGRUND	6
1.2 PROBLEMFÖRMULERING	7
1.3 FORSKNINGSPRÅG	8
1.4 SYFTE	8
1.5 AVGRÄNSNINGAR	8
1.6 DISPOSITION	8
2. METOD	10
2.1 FORSKNINGSAKSATS	10
2.2 FENOMENOLOGI	11
2.3 KVALITATIV OCH KVANTITATIV METOD	12
2.4 INSAMLING AV LITTERATUR	13
2.5 DATA	13
2.6 KÄLLKRITIK	14
2.7 VALIDITET OCH RELIABILITET	15
2.8 INTERVJUTEKNIK	16
2.9 URVAL AV FÖRETAG OCH INTERVJUPERSONER	17
2.10 GENOMFÖRANDET AV INTERVJUER	18
2.11 PRESENTATION AV MEDVERKANDE INTERVJUPERSONER FRÅN FÖRETAGEN	18
2.12 PRESENTATION AV INTERVJUPERSONER HOS REVISIONSBYRÅERNA	19
2.13 SAMMANFATTNING	19
3. LITTERATURGENOMGÅNG	20
3.1 TEORETISK UTGÅNGSPUNKT	20
3.2 DET ALLMÄNNA PENSIONSSYSTEMETS UTFORMNING	21
3.3 AVTALS- OCH TJÄNSTEPENSIONER	22
3.3.1 <i>Premiebestämd plan/defined contribution plan</i>	22
3.3.2 <i>Förmånsbestämd plan/defined benefit plan</i>	23
3.4 TJÄNSTEPENSIONER I OLIKA SEKTORER	23
3.5 ALTERNATIVA FÖRVALTNINGSFORMER	24
3.5.1 <i>PRI Pensionstjänst</i>	25
3.5.2 <i>Alecta</i>	26
3.5.3 <i>Collectum</i>	27
3.6 HISTORISK UTVECKLING	27
3.7 REDOVISNINGENS UTVECKLING	29
3.8 REDOVISNINGENS NORMBILDARE	30
3.8.1 <i>Redovisningsrådet</i>	30
3.8.2 <i>IASB</i>	30
3.9 REDOVISNINGSPRINCIPER	31
3.9.1 <i>God redovisningssed och rättvisande bild</i>	31
3.9.2 <i>Fortlevnadsprincipen och matchningsprincipen</i>	32
3.9.3 <i>Försiktighetsprincipen och jämförbarhetsprincipen</i>	32
3.10 SKULD, AVSÄTTNING ELLER ANSVARSFÖRBINDELSE	33
3.11 DEN NYA REKOMMENDATIONEN RR 29/IAS 19	34
3.12 SKILLNADER MELLAN RR29/IAS 19 OCH FAR NR. 4	35
3.13 ÖVERGÅNGSREGLER VID INFÖRANDET AV RR 29	38
3.14 REDOVISNING AV PENSIONSSKULDEN I BR OCH RR	38
3.15 NYTT UTTALANDE FRÅN FAR PER DEN 10 DECEMBER 2004	40
3.16 SAMMANFATTNING	40
4. RESULTATREDOVISNING AV DOKUMENTSTUDIE	41
4.1 SKANDIA	41
4.2 NCC	42
4.3 TELIASONERA	42
4.4 ABB	43
4.5 SAMMANFATTNING	44

5.	RESULTATREDOVISNING AV INTERVJUER	45
5.1	SAMMANSTÄLLNING AV INTERVJUER MED MEDVERKANDE FÖRETAG	45
5.1.1	<i>Genomförandefasen</i>	45
5.1.2	<i>Kunskap och information</i>	46
5.1.3	<i>Företagens pensionssystem</i>	47
5.1.4	<i>Aktuariella antaganden</i>	48
5.1.5	<i>Ekonomiska effekter och konsekvenser av de nya reglerna</i>	48
5.1.6	<i>Informationens kvalitet och komplexitet</i>	49
5.1.7	<i>Positiva och negativa reflektioner</i>	49
5.2	SAMMANSTÄLLNING AV INTERVJUER MED REVISORER	50
5.2.1	<i>Fördelar med de nya pensionsredovisningsreglerna</i>	50
5.2.2	<i>Nackdelar med de nya pensionsredovisningsreglerna</i>	50
5.2.3	<i>Effekter och förändringar i företagets BR och RR på kort och lång sikt</i>	51
5.2.4	<i>Problem och svårigheter vid implementeringen av IAS 19</i>	52
5.2.5	<i>Revisorns roll i det förändrade regelverket</i>	53
5.3	SAMMANFATTNING	53
6.	SLUTDISKUSSION	55
6.1	FORSKNINGSFRÅGAN BESVARAS	55
6.1.1	<i>Förändringar och effekter i kvartalsrapporter och årsredovisningar</i>	55
6.1.2	<i>Identifierade problem</i>	56
6.1.3	<i>Konsekvenser av de nya reglerna</i>	57
6.2	STUDIENS TEORETISKA BIDRAG	57
6.3	REFLEKTIONER ÖVER STUDIENS SLUTSATSER	58
6.4	FÖRSLAG TILL FORTSATTA STUDIER	59
	KÄLLFÖRTECKNING	60
	BILAGA 1- INTERVJUMALL TILL FÖRETAGEN	64
	BILAGA 2- INTERVJUMALL TILL REVISORERNA	66
	APPENDIX	67

1. Inledning

I detta inledande kapitel ges en översiktlig bakgrund till de problem som behandlas i uppsatsen. Följande stycke utmynnar således i en problemformulering, som utgör en argumentation till varför vi skriver denna uppsats. Här presenteras uppsatsens forskningsfråga och dess syfte samt de avgränsningar som gjorts. Kapitlet avslutas sedan med en framtida disposition.

1.1 Bakgrund

Europeiska Unionen började år 2000 att utarbeta en strategi för den finansiella rapporteringen i europeiska företag. Målet med strategin var att uppnå en harmonisering i redovisningen mellan samtliga börsnoterade företag i Europa. EU:s ministerråd och Europaparlamentet antog under sommaren 2002 den s.k. IAS-förordningen, som behandlar de nya gemensamma internationella redovisningsprinciperna.¹ Förordningen innebär att alla börsnoterade företag inom EU berörs av IAS och att de därmed från och med år 2005 ska upprätta sin koncernredovisning enligt de nya reglerna. Genom att införa ett gemensamt regelverk på redovisningsområdet önskar man skapa internationell jämförbarhet i redovisningen mellan bolagen.² Detta är av största vikt, då vi lever i en globaliserad värld, där investerare placerar pengar på den internationella marknaden. Det är i detta sammanhang viktigt att informationen på kapitalmarknaden ur ett kapitalmarknadsperspektiv är jämförbar, relevant och tillförlitlig och därmed blir förståelig för aktörer på andra marknader.³ Redovisningens syfte är att ge relevant redovisningsinformation som ligger till grund för att fatta ekonomiska beslut. Med en gemensam redovisningsstandard och internationellt gångbara normer får investerarna förtroende för de ekonomiska rapporterna, vilket möjliggör konkurrens på marknaden och därmed att EU:s grundpelare med fri rörlighet uppfylls.⁴ Vidare är ett problem de mångfaldiga kulturskillnaderna som råder mellan de europeiska länderna.⁵

Det nya regelverket baseras på IASB, International Accounting Standards Board, vilket är en internationell privat normgivande organisation som verkar för enhetlig redovisning på den internationella marknaden.⁶ De nya reglerna och de omarbetade standarderna som IASB utarbetat benämns IFRS, International Financial Reporting Standards, och ska tillämpas i europeiska noterade företags koncernredovisningar från och med räkenskapsåret 2005. I samband med övergången till IFRS försvinner IAS, International Accounting Standards, som är äldre standarder som i sin tur utarbetats av IASC, även om de till innehåll är lika.

¹ <http://www.regeringen.se/content/1/c6/02/65/38/436fc0f9.pdf>, SOU 2003:71, s. 54, 2004-11-10

² <http://www.kpmg.se/pages/100151.html>

³ Schroeder R., Clark M., Accounting theory (1998), s. 285

⁴ <http://www.regeringen.se/content/1/c6/02/65/38/436fc0f9.pdf>, SOU 2003:71, 2004-11-11

⁵ Artsberg, K., Redovisningsteori- policy och praxis (2003), s. 139

⁶ Artsberg, K., Redovisningsteori- policy och praxis (2003), s. 12

De juridiska personer som berörs är företag som har aktier eller värdepapper noterade på börsen.

1.2 Problemformulering

Det har tidigare inom Europa saknats en enhetlig rekommendation för hur pensionsredovisning skall rapporteras. Företagen har tillämpat de lokala regler som rått i respektive land. Detta har vållat en stor osäkerhet i svenska koncerner då det inte funnits ett likriktat sätt att redovisa pensionsåtagandena i balansräkningen. Pensionsskulderna utgör ofta en relativt stor skuldpost inte minst p.g.a. de stora underskott som uppkommit till följd av fallande börskurser.⁷

Ett av de problem som kommit upp till diskussion är att den nya metoden som används för att räkna fram företagets pensionsförpliktelse bygger på aktuariella antaganden, vilket upplevs som komplicerat. Detta eftersom det nya regelverket i väsentligt avseende skiljer sig från dagens normer och praxis.⁸

En annan verkan som regelverket för med sig är att tilläggsupplysningarna i årsredovisningarna blir väldigt omfattande. Implementeringen av de nya reglerna kommer att kräva mycket resurser i form av utbildning, tid och pengar.⁹ Ytterligare ett problem med de nya IFRS-reglerna är att man inte säkert vet vilka ekonomiska konsekvenser den nya redovisningen kommer att få i resultat- respektive balansräkning. Man spår dock effekter på resultatet och på det egna kapitalet då värderingen av pensioner ändras.¹⁰

De nya internationella redovisningsprinciperna IAS/IFRS har som syfte att företagen ska få en bättre överblick över sina pensionsförpliktelser och samtidigt skapa ett enhetligt tillvägagångssätt vid redovisning av pensioner.¹¹ För svenska företag innebär övergången till IFRS även att de inarbetade redovisningsprinciperna kommer att förändras. För att underlätta systemskiftet för svenska företag har Redovisningsrådet utarbetat en svenskspråkig variant av IASB:s regler.¹² Redovisningsrådet anser att denna rekommendation har varit den mest invecklade och omfattande översättning de utfört fram till denna tidpunkt.¹³

EU-kommissionen ändrade vissa redovisningsdirektiv redan 2001, vilka ska tillämpas från och med första januari 2004, enligt EU-förordningen. I dessa direktiv ingår de nya internationella reglerna för redovisning av pensioner, IAS 19 – *Employee Benefits*, vars svenska motsvarighet återfinns i RR 29, *Ersättningar till anställda*, sedan 2002. Redovisningsrådets rekommendation RR 29 ger anvisningar om hur svenska företag ska redovisa och lämna upplysning om ersättningar till anställda, men bygger på svenska redovisningsprinciper. RR 29

⁷ Janzon C, Hög tid att förbereda anpassningen till RR 29, Balans nr. 4 (2003)

⁸ Nyheter inför bokslutet 2003, Balans nr. 11 (2003)

⁹ Nyheter inför bokslutet 2003, Balans nr. 11 (2003)

¹⁰ Janzon C, Hög tid att förbereda anpassningen till RR 29, Balans nr. 4 (2003)

¹¹ Schroeder R, Clark M, Accounting theory(1998), s. 25

¹² http://www.deloitte.com/dtt/cda/doc/content/dtt_EN_ifrs_Onyourmarks.pdf, 2004-11-10

¹³ Svenberg S-Å, Ny rekommendation från Rådet om ersättningar till anställda - Övergång till RR 29 2004 och till IAS/IFRS 2005, Balans nr. 1 (2003)

gäller noterade företag och stora företag som p.g.a. sin storlek utgör ett intresse för allmänheten i Sverige.

1.3 Forskningsfråga

Vilka förändringar och effekter kan man utläsa i kvartalsrapporterna och årsredovisningarna hos de företag som har börjat tillämpa RR 29/IAS 19 samt vilka problem och konsekvenser har implementeringen av de nya reglerna skapat?

1.4 Syfte

Syftet med uppsatsen är att identifiera vilka effekter man hittills kan utläsa i några utvalda större företags kvartalsrapporter och årsredovisningar som konsekvens av implementeringen av de nya redovisningsreglerna av pensioner. Vidare syftar uppsatsen till att kartlägga vilka problem företagen upplevt vid övergången från de gamla till de nya reglerna.

1.5 Avgränsningar

RR 29/IAS 19 omfattar olika typer av ersättningar till anställda, i uppsatsen kommer endast ersättningar efter avslutad anställning, d.v.s. pensioner, att behandlas. Eftersom hela IAS/IFRS ännu inte införts i företagen kan vi inte behandla detta genom att granska årsredovisningar, reglerna för IAS 19 började dock gälla i januari 2004 varför detta behandlas i företagets kvartalsrapporter och vi kommer därför att granska dessa för att försöka utläsa förändringar. Det finns dock företag som börjat använda sig av de nya reglerna tidigare än 1 januari, 2004 och i dessa fall går det givetvis att studera årsredovisningar.

1.6 Disposition

Avslutningsvis i detta avsnitt följer en beskrivning av de följande kapitlens disposition och en översiktlig innehållsbeskrivning av dessa.

I kapitel två presenteras ett metodavsnitt som börjar med en presentation av forskningsansatsen och utmynnar i de metodval som används i uppsatsen. I detta kapitel presenteras också hur insamlingen av litteratur gått till, samt källkritik. Avslutningsvis följer en kort presentation av de personer som intervjuats på företag och revisionsbyråer.

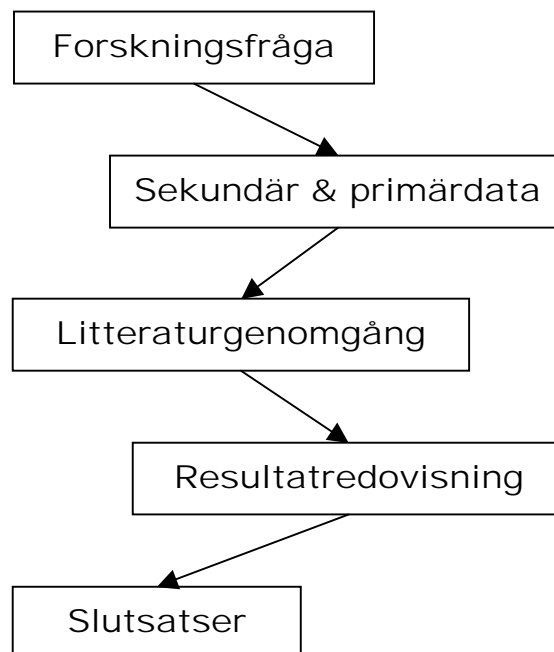
I kapitel tre presenteras den litteratur inom ämnesområdet som anses relevant för uppsatsen. Kapitlet börjar med en genomgång av det svenska pensionsystemet. Sedan följer de redovisningsprinciper som fungerar som en referensram i redovisningen. Kapitlet avslutas med en genomgång av hur pensionsredovisningsreglerna har utvecklats under senare år.

I kapitel fyra presenteras den empiri som samlats in genom innehållsanalyser av årsredovisningar och kvartalsrapporter hos de företag som redan börjat tillämpa RR 29/IAS 19. Syftet med dokumentstudien är att urskilja vilka förändringar de nya reglerna medför i bolagets balans- och resultaträkning och med detta frambringa en förståelse för problemet.

I kapitel fem följer en resultatredogörelse av de intervjuer som utförts. Intervjuerna har genomförts med redovisningschefer/ekonomichefer och pensionsexperter på stora koncerner samt med auktoriserade revisorer hos revisionsbyråerna. Resultatredovisningen sker under särskilt utvalda teman som speglar de mest intressanta problemen.

I kapitel sex diskuteras de slutsatser som arbetet lett fram till genom dokumentstudie och utförda intervjuer. Genom att applicera litteraturen på empirin besvaras forskningsfrågan. Sedan följer egna reflektioner över studiens slutsatser och förslag till fortsatta studier.

Figur 1. Uppsatsens disposition och utformning.

2. Metod

I detta andra kapitel ges en beskrivning av den valda forskningsansatsen och de källor som används som underlag till undersökningen. Sedan följer en genomgång av de metoder och tillvägagångssätt som använts, samt en mer detaljerad motivering till de metodologiska val som gjorts för att på bästa sätt besvara uppsatsens forskningsfråga. Därefter presenteras det urval av företag och intervjupersoner som används i det empiriska materialet. För att ge läsaren möjlighet att bedöma uppsatsens tillförlitlighet och relevans avslutas kapitlet med en diskussion kring källkritik.

2.1 Forskningsansats

Det vetenskapliga arbetet kan delas in i två huvudsakliga angreppssätt, induktion eller deduktion. Det är utifrån båda dessa angreppssätt möjligt att dra vetenskapliga slutsatser, det som skiljer dem åt i huvudsak är kopplingen mellan empiri och teori.¹⁴

Vid det induktiva angreppssättet bedrivs undersökningen utifrån en problemställning som inte kommer från en teori utan från mer eller mindre tillfälliga och enstaka iakttagelser. Detta angreppssätt kan med fördel användas inom områden som är outforskade.¹⁵ Under de ideala förutsättningarna skall en induktiv studie bedrivas genom att forskaren går ut i verkligheten utan förväntningar för att samla in information, först när informationen är insamlad systematiseras den. Utifrån denna öppna ansats formuleras sedan teorier, avsikten med detta är att det inte skall finnas några begränsningar i vilken information som samlas in.¹⁶ Det deduktiva angreppssättet kännetecknas i sin tur av att man utgår från redan befintliga teorier och drar slutsatser om enskilda företeelser utifrån dessa. Man plockar här fram hypoteser ur den befintliga teorin för att sedan pröva dem empiriskt.¹⁷

Det har riktats kritik mot båda angreppssätten. När det gäller det induktiva angreppssättet handlar kritiken främst om att det är omöjligt för en människa, pga. hur det mänskliga psyket fungerar, att gå ut och samla in information utan att ha förväntningar. Det är inte heller troligt att forskaren kommer att lyckas samla in all information.¹⁸ Kritiken som riktats mot det deduktiva angreppssättet är att forskaren endast letar efter sådant som anses relevant av honom eller henne och då tenderar att ge stöd åt de förväntningar som fanns från början. På så vis kan viktig information förbises genom att informationstillgången begränsas.¹⁹

¹⁴ Andersen I, Den uppenbara verkligheten (1998), s. 29

¹⁵ Halvorsen K, Samhällsvetenskaplig metod (1992), s. 43

¹⁶ Jacobsen D, Vad, hur och varför? (2002), s. 35

¹⁷ Patel R, Davidsson B, Forskningsmetodikens grunder (1994), s. 20 ff

¹⁸ Jacobsen D, Vad, hur och varför? (2002), s. 43

¹⁹ Jacobsen D, Vad, hur och varför? (2002) s. 34 ff

Eftersom det finns begränsad tillgång till teori inom det ämne som studeras, kommer vi i uppsatsen utgå från en induktiv ansats. En induktiv ansats följer som nämnts ovan upptäckandets väg och vi har för avsikt att identifiera en pågående förändring, varför detta angreppssätt är det som bäst stämmer överens med vår problemställning och vårt syfte. Tillvägagångssättet har således varit att först gå ut för att samla in empiri för att sedan sammanställa denna.

Induktivt och deduktivt angreppssätt kan vidare delas in i deskriptivt och normativt. En normativ studie beskriver hur något borde vara, medan en deskriptiv studie beskriver hur något är. Genom att beskriva hur praxis styrs kan man ta fram ett bättre underlag för att sedan kunna ändra praxis. I den samhällsvetenskapliga forskningen är det vanligt med deskriptiva syften, det är också vanligt inom extern redovisning även om man använder sig av alla kombinationer.²⁰

Studien har bedrivits deskriptivt då syftet är att undersöka och beskriva vilka faktiska förändringar, effekter samt problem som uppkommit vid införandet av RR 29/IAS 19, snarare än tala om vilka förändringar och problem som borde ha uppstått i arbetet.

2.2 Fenomenologi

Fenomenologin ställer sig kritisk till den moderna naturvetenskapen då man menar att naturvetarna i sina abstraktioner kommit för långt från den verkliga världen. Inom fenomenologin är den subjektiva upplevelsen utgångspunkten. Intresset ligger huvudsakligen i fenomenvärlden, där den reella världen hålls utanför.²¹ Fenomenologin är en filosofisk inriktning vars avsikt är att studera hur individen skapar en mening i den värld som han eller hon lever i. Samtidigt ska filosofen som studerar fenomenet i möjligaste mån bortse från sina egna förutfattade meningar. Inom samhällsforskarens studieområde, den sociala verkligheten, har människan i förväg tolkat omvärlden för att förstå verkligheten. Dessa tolkningar utgör en drivkraft som styr människans beteende.²²

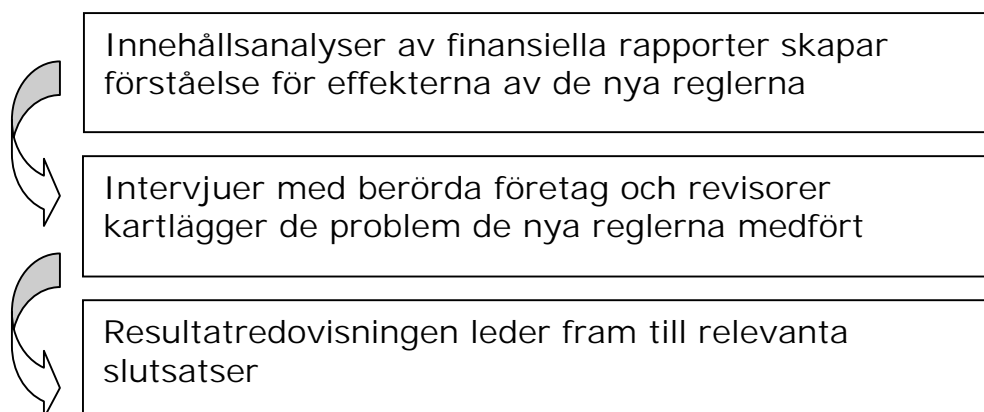
För att uppnå den kunskap som krävs för att se ett sammanhang i en komplicerad helhet studeras delar av fenomenet. På så sätt önskar vi skapa överblick och insikt i problemet som resulterar i en djupare förståelse. För att generera lämplig empiri kommer undersökningen att ske i två steg. Först görs en dokumentstudie som skapar förståelse för fenomenet, sedan följer en resultatredovisning av intervjuerna som skall frambringa en uppfattning om den rådande förändringsprocessen. Dessa två undersökningar har till syfte att belysa en helhet genom att relatera delarna till varandra.

²⁰ Artsberg K, Redovisningsteori – policy och praxis (2003), s. 31 ff

²¹ Alvesson M, Skoldberg K, Tolkning och reflektion - Vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod (1994), s. 96

²² Bryman A, Samhällsvetenskapliga metoder (2002) s.27

Figur 2. Tillvägagångssätt för empiriinsamling

2.3 Kvalitativ och kvantitativ metod

Inom samhällsvetenskapen kan i huvudsak två metoder urskiljas, kvalitativ och kvantitativ metod. Den kvalitativa metoden som lägger vikt vid detaljer och nyanser, är en mycket öppen metod, med öppen menas då att undersökaren inte har bestämt vad det är han eller hon letar efter. Användandet av en kvalitativ metod anses därför ofta få fram den ”riktiga” förståelsen i ett fenomen, denna metod är också flexibel.²³

En kvantitativ metod är istället inriktad på att förklara bredden i ett fenomen, t.ex. när man vill få reda på hur ofta ett fenomen förekommer. Denna metod riktar in sig på många enheter varför den kan få en yttligare prägel. Den kvantitativa metoden ger möjlighet att med större säkerhet dra generella slutsatser eftersom man ofta använder sig av fler respondenter, undersökningen har också ofta en klar start och slutpunkt vilket gör den lättare att avgränsa.²⁴

I fråga om kvalitativ och kvantitativ metod är det mycket viktigt att kunna se skillnaden i syftet med studien och hur den data man använder sig av är beskaffad. Det är inte nödvändigtvis så att man måste använda den kvalitativa metoden för att förstå ett fenomen, och tvärtom den kvantitativa metoden för att förklara ett fenomen. Båda metoderna går att använda i förstående eller förklarande syfte.²⁵

Vi har i vår uppsats valt att använda en kvalitativ metod, som består i att vi först gör en dokumentundersökning genom att granska kvartalsrapporter och årsredovisningar från olika företag. Utifrån detta arbetas frågor fram som skall ställas vid intervjuer med ekonomichefer/redovisningsansvariga på företag och revisorer på revisionsbyråer. Genom att granska årsredovisningar och kvartalsrapporter för de utvalda företagen kartläggs hur redovisningen har

²³ Jacobsen D, Vad, hur och varför? (2002), s. 143 ff

²⁴ Jacobsen D, Vad, hur och varför? (2002), s. 146 ff

²⁵ Andersen I, Den uppenbara verkligheten (1998), s. 31

påverkats vid införandet av RR 29/IAS 19. Genom att sedan arbeta fram frågor för intervjuerna vill vi försöka skapa ökad förståelse för de problem företagen har/kan stöta på i sitt arbete med övergången till RR 29/IAS 19.

2.4 Insamling av litteratur

Det är bearbetandet av data som ger oss kunskap. Hur man använder data och vilka datakällor man väljer att använda beror i viss mån på vad som är syftet med arbetet.²⁶ Den största delen av litteratur som används i uppsatsen består av sekundärdata. Vid insamlingen av litteratur upptäcktes att det finns begränsningar i denna, men i möjligaste mån har den befintliga litteraturen sammanställts.

För metoddelen som presenteras i detta kapitel av uppsatsen har Lunds Universitets databas Lovisa använts för att söka fram metodlitteratur. Sökord som användes här var metod, kvalitativ och undersökning. En del av den litteratur som använts ingår även i kurslitteraturen för uppsatsskrivandet, det finns också litteratur som vi kommit i kontakt med genom tidigare studier och ansett vara användbar.

I kapitel tre presenteras litteraturgenomgången, den litteratur som används här har sökts fram i Lunds Universitets databas Lovisa genom att söka efter böcker i redovisningsteori, de sökord som användes här är redovisningsteori, accounting, IAS 19, IFRS och RR 29. En del böcker som används har också rekommenderats av vår handledare. I viss mån har information kunnat inhämtas genom lagar och regler som presenteras i skrivna källor samt på Internet. De redovisningsprinciper som presenteras har återfunnits i litteraturen. Internet har använts för att få fram information om pensionssystemets utformning då denna information ständigt uppdateras och därför inte alltid kan anses vara relevant om man använder böcker. De källor som används har kontrollerats och endast de som bedömdes pålitliga, exempelvis Försäkringskassans hemsida, har använts. Internet har även i andra sammanhang använts, dock med en kritisk hållning till den information som framkommit, källor som kan anses som trovärdiga och relevanta har använts i arbetet. Lunds Universitets biblioteks nätverk Elin har använts för att söka efter artiklar och övrig information. Tidskriften Balans har använts för att öka förståelsen för övergången till IAS 19, samt för att få olika infallsvinklar.

2.5 Data

För att grovt dela in datakällor kan man kalla dem primär- eller sekundärdata. Primärdata är sådant som samlats in av forskaren själv, medan sekundärdata är data som samlats in eller återges av någon annan. Det är dock beroende på hur data används om den är primär- eller sekundärdata, den är alltså inte det ena eller det andra i sig självt. Både primär- och sekundärdata kan vara skriftlig eller muntlig. Man bör dock i intervjuer och enkäter vara säker på att man verkligen får primärdata när man själv genomför dessa. Det finns annars en risk att

²⁶ Artsberg K, Redovisningsteori – policy och praxis (2003), s. 45

intervjupersonen återger sådant som hänt utan att det för den skulle behöva vara självupplevt. Denna typ av information bör istället betraktas som sekundärdata.²⁷

I vår undersökning har vi använt oss av sekundärdata, d.v.s. data som samlats in av någon annan i form av tidningsartiklar, årsredovisningar och kvartalsrapporter samt annan litteratur. Tidningsartiklar är en typ av sekundärdata som kallas processdata, den uppstår löpande i samhället. Företagsredovisningar liksom olika typer av register är bokföringsdata, en annan typ av sekundärdata.²⁸ De årsredovisningar och kvartalsrapporter som används har vi sökt upp via företagets hemsidor på Internet. När det gäller sekundärdata är av stor vikt att forskaren kritiskt granskar de källor som används så att den information som kommer fram är sanningsenlig.²⁹ I fråga om tidningsartiklar och andra massmediala produktioner måste man betänka att det kan vara svårt att fastställa vem som skrivit artikeln.³⁰ Eftersom tekniken i dag utvecklas så snabbt finns det många möjligheter att på elektronisk väg ta del av information. Samtidigt som det är viktigt att vara öppen för denna nya möjlighet är det också av stor vikt att man ställer sig kritisk till dessa källor, då de ibland tenderar att vara mindre pålitliga än traditionella källor.³¹

Primärdata är den typ av data som samlats in av undersökaren själv från en originalkälla.³² I arbetet används primärdata som samlats in genom att genomföra intervjuer med ekonomichefer/redovisningsansvariga på de företag vi valt ut samt revisorer från olika revisionsbyråer.

2.6 Källkritik

När en studie av ett fenomen genomförs måste man alltid kunna bedöma trovärdigheten hos de källor som används, detta gäller både sekundära och primära sådana.³³ För att vara säker på att ha relevant information är det viktigt att man vid insamlingen av primärdata har använt sig av de rätta källorna. Av stor vikt är också att det är rätt personer som blivit intervjuade för att kunna belysa problemet.³⁴ Vi anser att de personer vi valt att intervjua är representativa och lämpliga, eftersom det rör sig om personer på företag som varit ansvariga för den faktiska förändringen. De utvalda revisorerna är förvisso inte pensionsexperter men kan ändå ses som kunniga inom området. Dock har vi fått möjlighet att intervjua en av ledamöterna i Redovisningsrådet.

Det är också av vikt att de källor som används lämnar ifrån sig korrekt information. Här är det viktigt att intervjupersonerna refererar till sådant som de själva varit med om snarare än sådant som de hört om eller läst om i t.ex. en tidskrift.³⁵ När man genomför personliga intervjuer finns alltid en risk för

²⁷ Artsberg K, Redovisningsteori – policy och praxis (2003), s. 45 ff

²⁸ Halvorsen K, Samhällsvetenskaplig metod (1992), s. 72 ff

²⁹ Jacobsen D, Vad, hur och varför? (2002), s. 188

³⁰ Bryman A, Bell E, Business research methods (2003), s. 415

³¹ Reinecker L, Stray Jorgensen P, Att skriva en bra uppsats (2002), s. 118

³² Halvorsen K, Samhällsvetenskaplig metod (1992), s. 72

³³ Jacobsen D, Vad, hur och varför? (2002), s. 259

³⁴ Jacobsen D, Vad, hur och varför? (2002), s. 259

³⁵ Jacobsen D, Vad, hur och varför? (2002), s. 260

intervjuareffekten, d.v.s. att intervjupersonen kan påverkas av intervjuaren genom hur denne talar, ser ut och använder sitt kroppsspråk.³⁶

2.7 Validitet och reliabilitet

Validitet är huruvida en eller flera indikatorer som tagits fram i syftet att mäta ett begrepp verkligen mäter det som avses.³⁷ Validitet kan översättas med giltighet eller relevans. Data som används i undersökningen måste vara relevant för den problemställning man har. Detta kan vara svårt att uppnå vid användandet av sekundärdata, eftersom man inte alltid vet om informationen i en sekundär källa är giltig.³⁸ Validitet kan delas upp i intern eller extern validitet. Med intern validitet menas att det skall finnas en matchning mellan de observationer som görs och de teoretiska idéer som utvecklas ur detta. Med extern validitet menas till vilken grad upptäckterna kan generaliseras över sociala strukturer.³⁹

I arbetet har förutsättningen varit att de årsredovisningar och kvartalsrapporter som används är giltiga, samt kan anses ha relevans för studien. Tidningsartiklar är dock en typ av sekundärdata som produceras utan tanke på att forskare kan använda den till olika typer av studier. Därför är det av stor vikt att man beaktar denna typ av data med viss kritik.⁴⁰ För att den empiri som insamlas skall ha validitet är det av vikt att de frågor som ställs vid undersökningen mäter både det som de avser att mäta samt att de har relevans för undersökningen. Vid utformningen av frågorna har stor vikt lagts vid att dessa skall utformas på ett sätt som är kopplat till uppsatsens forskningsfråga och syfte för att skapa en flexibilitet som ger högre validitet.

Reliabilitet visar hur pålitliga mätningarna man gör är. Om det är en hög reliabilitet i en undersökning ska oberoende mätningar ge identiskt resultat. Hög reliabilitet garanterar att de data som samlats in är pålitliga och att de kan belysa den vetenskapliga problemställningen. För att testa reliabiliteten kan forskaren göra oberoende mätningar vid samma tidpunkt, om det finns en hög reliabilitet kommer dessa mätningar ge ungefär samma resultat.⁴¹ Även reliabilitet kan delas in i intern och extern reliabilitet. Med intern reliabilitet menas att när det finns mer än en observatör skall dessa vara överens om vad de ser när fenomenet studeras. Med extern reliabilitet menas i vilken grad en studie kan upprepas, något som kan vara problematiskt när det gäller kvalitativa studier eftersom det är svårt att återskapa de exakta förutsättningarna.⁴²

När man tar ställning till om ett mått är reliabelt är det viktigt att betänka om måttet över tiden är så pass stabilt att man vet att det inte fluktuerar beroende på urvalet av respondenter. De indikatorer som används som skala skall också vara pålitliga, d.v.s. relationen mellan en respondents poäng på en indikator i

³⁶ Jacobsen D, Vad, hur och varför? (2002), s. 270

³⁷ Bryman A, Samhällsvetenskapliga metoder (2002), s. 88

³⁸ Halvorsen K, Samhällsvetenskaplig metod (1992), s. 41

³⁹ Bryman A, Bell E, Business research methods (2003), s. 288

⁴⁰ Halvorsen K, Samhällsvetenskaplig metod (1992), s. 72 ff

⁴¹ Halvorsen K, Samhällsvetenskaplig metod (1992), s. 42

⁴² Bryman A, Bell E, Business research methods (2003), s. 288

förhållande till andra indikatorer skall stämma. Det är också viktigt att hänsyn tas till subjektiva bedömningar när data bedöms av olika observatörer.⁴³

För att skapa hög reliabilitet har mycket tid lagts på att hitta ”rätt” personer för intervjuerna, d.v.s. i vårt fall de koncernekonomichefer och redovisningsansvariga som varit delaktiga i implementeringen av de nya pensionsreglerna. Frågorna är formulerade som öppna men strukturerade för att ge så mycket information som möjligt om det fenomen som undersöks.

2.8 Intervjuteknik

När man genomför intervjuer kan man antingen använda sig av en individuell öppen intervju eller en gruppintervju. En öppen individuell intervju genomförs med fördel när det är relativt få enheter som skall undersökas eftersom det är en mycket tidskrävande metod. Det är inte bara själva intervjun som tar mycket tid i anspråk, denna brukar också generera mycket material som sedan måste processas för att kunna användas och även detta är tidskrävande.⁴⁴ Inom den kvalitativa forskningen gör man oftast inte strukturerade intervjuer, eftersom man är mer intresserad av respondentens åsikt snarare än undersökarens. Att gå utanför ramarna uppmuntras ofta när man genomför en kvalitativ intervju eftersom det ger större insikt i vad som ses som intressant av respondenten. Kvalitativa intervjuer är ofta mer flexibla än strukturerade intervjuer då man söker en kunskap som är detaljerad och utförlig.⁴⁵

Ett val som också måste göras är huruvida intervjun skall genomföras personligen eller via telefon. Även om telefonintervjuer kan vara ett sätt att spara tid och hålla nere kostnader så är ofta intervjuer som genomförs ansikte mot ansikte att föredra eftersom de skapar en mer förtrolig stämning och inte lika lätt inbjuder till att intervjupersonen ljuger. Det finns inte heller någon möjlighet att beakta kroppsspråket vid en telefonintervju.⁴⁶ En av fördelarna med telefonintervjuer är dock att det är en anonym form, något som kan bidra till att den s.k. intervjuareffekten minimeras.⁴⁷

När individuella intervjuer genomförs kan man välja att genomföra dessa som öppna eller semistrukturerade. En helt öppen intervju är som ett vanligt samtal utan intervjuguide och följer inte någon fast ordning. En semistrukturerad intervju genomförs genom att man har en lista med frågor som behandlas, dock under stor flexibilitet. En sluten intervju har i stället frågor med fasta svarsalternativ i fast ordningsföljd, denna metod används dock främst inom kvantitativ forskning. Rent allmänt bör inte den öppna intervjun vara så strukturerad att man har en serie frågor med förutbestämda svarsalternativ den bör inte heller vara helt öppen så att det inte finns en plan för vad samtalet skall innehålla.⁴⁸

⁴³ Bryman A, Samhällsvetenskapliga metoder (2002), s. 86

⁴⁴ Jacobsen D, Vad, hur och varför? (2002), s. 160

⁴⁵ Bryman A, Bell E, Business research methods (2003), s. 342

⁴⁶ Jacobsen D, Vad, hur och varför? (2002), s. 161

⁴⁷ Jacobsen D, Vad, hur och varför? (2002), s. 162

⁴⁸ Jacobsen D, Vad, hur och varför? (2002), s. 163

För att frågorna till intervjun skall bli så bra som möjligt är det viktigt att man betänker vad det är som är intressant i det specifika ämnet. Det är också av vikt att frågorna som ställs kan hjälpa till att besvara den frågeställning som finns i arbetet. Man bör också tänka på att inte göra frågorna alltför ledande eller för specifika. Under intervjutillfället är det bra att vara påläst, såväl inom ämnet som på det företag eller den person som ska intervjuas. Detta kan underlätta den egna förståelsen för det som behandlas under intervjun. Vid kvalitativa intervjuer är det en fördel att spela in samtalet på band, då detta ger en möjlighet att i efterhand kontrollera att man fått med all relevant information.⁴⁹

Intervjuerna i detta arbete har genomförts som individuella öppna intervjuer med några undantag där det varit två personer närvarande, alltså en gruppintervju. I möjligaste mån har besöksintervjuer genomförts men i vissa fall har detta inte varit möjligt med hänsyn till geografiska omständigheter. Då har istället en telefonintervju genomförts. Frågorna har varit strukturerade såtillvida att de följer en bestämd ordning, men de har inte några fasta svarsalternativ utan enbart öppna svar. Avsikten med att ställa samma frågor till intervjupersonerna är att det skulle bli lättare att kunna jämföra de svar som samlats in.

2.9 Urval av företag och intervjupersoner

När de företag som valts ut för analys genom årsredovisning och kvartalsrapporter, har målet varit att välja koncerner som har anknytning till Sverige. Eftersom IAS nya regler endast är krav för börsnoterade företag eller företag som är så stora att de är av allmänt intresse har fyra noterade företag plockats ut slumpmässigt. Företagen har valts ut slumpmässigt då avsikten är att de skall representera olika branscher. De företag som valdes är Skandia, NCC, ABB och TeliaSonera.

I urvalet av intervjupersoner söktes främst kontakt med ekonomichefer/redovisningsansvariga på de fyra utvalda företagen. Detta eftersom det är dessa personer som bedöms ha något att tillföra i uppsatsen genom att de är de som varit delaktiga vid införandet av RR 29/IAS 19. Det har dock inte visat sig vara möjligt varför ytterligare personer på andra företag också valts ut för intervju. Tillvägagångssättet har varit att skicka ett e-mail med en förfrågan om möjlighet till intervju med ekonomichef/redovisningsansvarig. I samtliga fall har e-mail skickats via någon adress som funnits på respektive företags hemsida. När denna första kontakt var etablerad ringdes den person som rekommenderats i svaret upp och frågade denne tillfrågades om han/hon kunde tänka sig att ställa upp på en intervju. Efter ett flertal intervjuer framkom att de svar som lämnades var ganska likriktade varför populationen måste ses som tillräcklig.

Själva genomförandet av intervjuer har skiljt sig åt beroende på det geografiska läget. Vissa av intervjupersonerna arbetar i Stockholm varför det inte varit möjligt för oss att genomföra en personlig intervju. Istället har vi valt mellan att genomföra en telefonintervju eller att skicka frågorna via e-mail till intervjupersonen för att sedan följa upp eventuella oklarheter via telefon. Fördelarna med en telefonintervju är att det går att ställa följdfrågor direkt samt att

⁴⁹ Bryman A, Bell E, Business research methods (2003), s. 348

de blir mer personliga. Nackdelarna är att det kan vara svårt att hinna anteckna allt som sägs av intervjupersonen och att man därigenom riskerar att dra egna slutsatser eller rent av att misstolka information för att den inte skrivs ned korrekt. Detta har vi avhjälp genom att använda högtalartelefon och bandspelare.

Fördelar med en enkät som skickas till intervjupersonen är att denna kommer att besvaras med dennes egna ord samt att inget kan misstolkas pga. hur vi tolkar svaret i intervjuögonblicket. Nackdelarna är att svaren kan vara för korta eller att frågorna inte besvaras alls. Detta skulle kunna motverkas genom att följa upp med ett telefonsamtal för att reda ut eventuella oklarheter och få frågor som lämnats obesvarade besvarade.

När det gäller personer som befinner sig i det geografiska område som varit möjligt att täcka har besöksintervjuer valts eftersom dessa ger en mer personlig prägel och man har större möjlighet att ställa frågor samt att det ges möjlighet att spela in intervjun för att kunna tolka materialet på bästa sätt.

2.10 Genomförandet av intervjuer

När intervjuerna genomförts har alltid minst två personer varit närvarande. I samtliga fall har också intervjuerna spelats in med en diktafon för att undvika att anteckningarna innehåller ofullständig information, samt för att ha möjlighet att gå tillbaka och kontrollera svar som givits av intervjupersonerna. Anteckningar fördes dock under hela tiden som intervjuerna pågick.

Efter intervjun lyssnades bandet av och det som sades under intervjun skrevs ned ordagrant för att skapa en bättre överblick av intervjun. Sedan har detta sammanställts för tolkning. På önskemål av intervjupersonerna kommer inga direkta citat att göras från det inspelade materialet.

2.11 Presentation av medverkande intervjupersoner från företagen

Respondent 1: Thomas Thuresson, Executive Vice President, Chief Financial Officer, CFO, Alfa Laval AB, personlig intervju i Lund 2004-12-02.

Respondent 2: Dag Olsson, Group Controller, Alfa Laval AB, personlig intervju i Lund 2004-12-02.

Respondent 3: Hans Börjesson, koncernredovisningschef, NCC AB, telefonintervju 2004-12-09.

Respondent 4: Lars-Göran Eidstrand, Pension Manager, TeliaSonera, telefonintervju 2004-12-09.

Respondent 5: Fredrik Larsson, koncernredovisningschef, Gambro AB, telefonintervju 2004-12-09.

Respondent 6: Yvonne Gustafsson, redovisningschef, Gambro AB, personlig intervju i Lund 2004-12-15.

Respondent 7: Anita Haak, CFO, Perstorp AB, personlig intervju i Perstorp 2004-12-16.

Respondent 8: Ulf Lindh, pensionsexpert, Perstorp AB, personlig intervju i Perstorp 2004-12-16.

2.12 Presentation av intervjupersoner hos revisionsbyråerna

Respondent 1: Ann-Charlotte Nordin, Auktoriserad revisor, SET Auktoriserade Revisorer, personlig intervju i Malmö 2004-12-03.

Respondent 2: Ola Bjärehäll, Auktoriserad Revisor, Öhrlings PriceWaterhouseCoopers, personlig intervju i Lund 2004-12-07.

Respondent 3: Monika Nilsson, Auktoriserad Revisor, Deloitte Consulting, personlig intervju i Malmö 2004-12-08.

Respondent 4: Jan Eriksson, Auktoriserad Revisor, ledamot i Redovisningsrådet, SET Auktoriserad Revisorer, personlig intervju i Stockholm 2004-12-17.

2.13 Sammanfattning

Uppsatsen är skriven utifrån ett induktivt angreppssätt eftersom målet är att identifiera de eventuella förändringar och problem som företagen ställts inför i och med införandet av RR 29/IAS 19. Vidare har ett deskriptivt syfte använts, eftersom avsikten är att beskriva dessa förändringar och effekter. En kvalitativ metod har valts eftersom denna är mest lämplig när man inte vill kvantifiera ett problem utan i stället vill studera det på djupet. Två undersökningar genomförs i arbetet, dels en dokumentundersökning i form av granskning av årsredovisningar och kvartalsrapporter. I den andra undersökningen genomfördes såväl personliga besöksintervjuer som telefonintervjuer. Företagen som används har valts ut med grundtanken att det endast är noterade koncerner som med säkerhet berörs av de förändringar som införs.

I litteraturgenomgången används sekundärdata, denna har främst sökts upp genom Lovisa och Elin vid Lunds Universitets databaser. Även en del information från Internet används dock då begränsningar i litteraturen finns, främst i fråga om att den inte är uppdaterad i den skrivna litteraturen. I metodkapitlet finns även en reflektion över källkritik, validitet och reliabilitet. Kapitlet avslutas med en presentation av medverkande respondenter.

3. Litteraturgenomgång

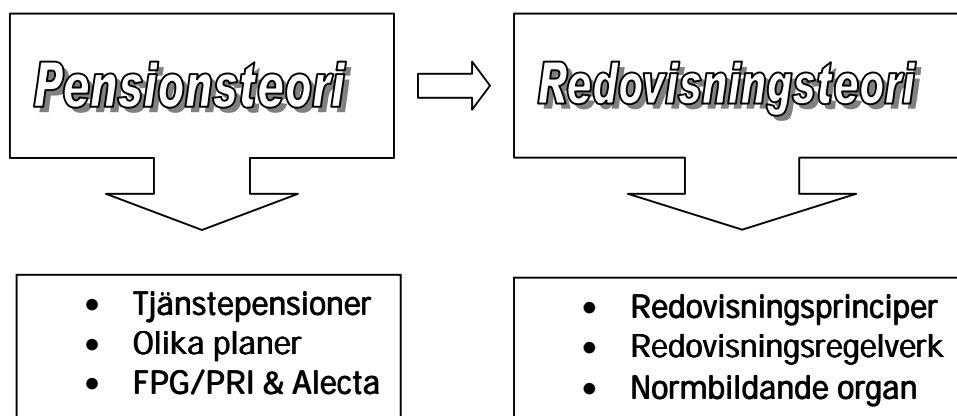
I detta kapitel presenteras den teori som anses vara relevant utifrån vår valda problemformulering. För att skapa förståelse för ämnets karaktär redogörs för hur det svenska pensionssystemet är utformat och hur tjänstepensionerna är uppbyggda. Sedan följer de grundläggande principerna som ingår i referensramen och en redogörelse över nya och gamla pensionsredovisningsregler. Avsikten med kapitlet är att bilda en bakgrund som förklarar fenomenet samt ligger till grund för analysen.

3.1 Teoretisk utgångspunkt

De teorier som presenteras i kapitlet har valts som referensram för studien, dessa teorier är främst pensionsteori och redovisningsteori. Eftersom pensionssystemet i Sverige är komplext och det krävs en grundläggande kunskap om detta system för att kunna förstå hur det är uppbyggt sammanfattas de mest basala principerna för detta. Det är också viktigt att förstå vad som är skillnaden mellan avgiftsbestämda och förmånsbestämda planer för att kunna följa den undersökning som gjorts i uppsatsen. Olika planer skall redovisas på olika sätt i och med de nya redovisningsreglerna varför denna förståelse är av vikt. En grundläggande kunskap om pensionssystemets uppbyggnad är också viktig då man måste kunna förstå den redovisningsteori som behandlar pensioner.

Den nya rekommendationen, RR 29/IAS 19, som behandlar pensionsredovisning kräver en djup förståelse för grundläggande redovisningsprinciper och normer. Detta eftersom dessa knyter an till hur och varför man redovisar pensionerna på olika sätt. De nya reglerna syftar t.ex. till att skapa bättre jämförbarhet, varför kunskap om jämförbarhetsprincipen blir viktig. För att kunna se ett samband med hur redovisningen och dess regelverk utvecklas behövs även kunskap om vilka aktörer som utformar regelverket och i förlängningen därmed styr redovisningen.

Figur 3. Kapitlets disposition

3.2 Det allmänna pensionssystemets utformning

Sverige har idag ett allmänt pensionssystem som består av en lagstadgad pension från staten, administrerad av Riksförsäkringsverket, Försäkringskassan och Premiepensionsmyndigheten. Pensionen baseras på individens hela livsinkomst som intjänats och beskattats under individens livstid. Pensionen finansieras genom den s.k. allmänna pensionsavgiften på 7 %, samt genom en arbetsgivaravgift i form av en ålderspensionsavgift på drygt 10 % som arbetsgivaren betalar varje månad. All inkomst är dock inte pensionsgrundande; det finns ett maxbelopp på 7,5 prisbasbelopp, vilket fastställs av regeringen varje år, som följer den allmänna prisutvecklingen. Utbetalda socialbidrag är inte heller pensionsgrundande. Det finns också en lägre gräns som för 2004 är fastställt till 16 624 kronor.

Den allmänna pensionen är uppdelad i tre delar; inkomstpension, premiepension och för vissa även en garantipension. Detta system, som infördes 1999, ersätter det tidigare pensionssystemet med folkpension och ATP.⁵⁰ Det gamla systemets uppbyggnad med allmän tilläggspension var förmånsbestämt, vilket innebar att man fick en fastställd andel av sin lön i pension. Sveriges dåliga ekonomi och den allt äldre befolkningsstrukturen gjorde dock att systemet blev ekonomiskt ohållbart.

Det nya pensionssystemet ger ingen garanterad pension, om pensionsmedlen inte räcker till finns det ingen reserv att ta av. Lösningen är sänkta pensioner eller ett högre skattetryck.⁵¹ Totalt 18,5 % av bruttointkomsten betalas varje månad som en avgift till pensionssystemet, 16 % går till inkomstpensionen och 2,5 % till premiepensionen som placeras individuellt. Man kan välja mellan traditionell- respektive fondförvaltning beroende på vilken risk man är villig att ta.⁵² Traditionell förvaltning innebär att förvaltaren väljer placeringar och en garanterad lägsta ränta erhålls. Röntan kan dock bli högre om förvaltaren är duktig. Fondförvaltning innebär att den egna individen väljer ett antal fonder av de som förvaltaren erbjuder och det finns då ingen garanterad värdeutveckling, utan kapitalet kan både öka och minska.

Inkomstpensionen är ett fördelningssystem som innebär att de avgifter som dagens arbetskraft betalar in, direkt går vidare till dem som är pensionärer idag. På så vis blir systemet skyldigt dagens arbetskraft pengar som skall betalas ut när dessa går i pension. Man får pensionsrätt för i princip allt man intjänar t.ex. vid förtidspension och högre studier. Premiepensionen är ett premiereservsystem; detta innebär att de pengar som betalas in av de arbetande idag sparas för att användas först när dessa går i pension. Dessa pengar placeras i värdepappersfonder som varje person själv väljer. Garantipensionen är till för dem med låg eller ingen inkomst och finansieras helt via skatter.

Sveriges pensionssystem möjliggör att man kan välja att pensionera sig från 61 års ålder. Varje år skickas det s.k. "orange kuvertet" ut vilket visar en sammanställning av den intjänade framtida pensionen. Den allmänna pensionen

⁵⁰ <http://www.forsakringskassan.se/pension/pensys/funsys.php>, 2004-11-10

⁵¹ <http://www.socialisterna.org/offensiv/arkiv/551/pensioner.html>, 2004-11-11

⁵² <http://www.ppm.nu/tpp/infodocument/1:1;200484;>, 2004-11-10

följer samhällsekonomin fluktuationer, om det går bra för Sverige växer pensionspengarna och tvärtom. Systemet är stabilt på lång sikt eftersom det följer inkomstutvecklingen i samhället.⁵³

Enligt Riksförsäkringsverket innebär det nya pensionssystemet att ca 60 % av den genomsnittliga lönen kommer att betalas ut som pension. I en prognos som Riksförsäkringsverket utfört framgår det dock att 1,3 miljoner av svenskarna kommer att få en allmän pension som understiger 10 000 kronor i månaden.⁵⁴ Ekonomiprofessor Lennart Flood kritiserar Riksförsäkringsverkets beräkningsmetoder och menar att pensionen kommer att bli betydligt lägre än 60 %. Flood menar att man för att få 60 % av sin lön i pension måste antingen arbeta längre än till 65 år eller ha tjänsteförsäkringar eller ett privat sparande. Enligt Floods beräkningar kommer pensionen att ligga mellan 44-54 % beroende på födelseår.⁵⁵

3.3 Avtals- och tjänstepensioner

Flertalet av dagens tjänstemän erbjuds tjänstepensioner som ett komplement till den allmänna pensionen. Detta kan betraktas som en löneförmån. Pensionen som ges i samband med anställningen ser olika ut beroende på vilket avtalsområde man tillhör. En tjänstepension innebär att en viss del av den anställdes lön avsätts för att sedan utbetalas som pension. Pensionsförsäkringspremier är avdragsgilla till en viss del, medan beloppet som utfaller är skattepliktigt. Övriga försäkringar klassas som kapitalförsäkringar vid beskattningen, där premierna inte är avdragsgilla, men beloppet som betalas ut är skattefritt.⁵⁶ Det finns två kategorier av tjänstepensioner; premiebestämd- respektive förmånsbestämd. Förändringen som RR 29/IAS 19 medför är att alla pensionsutfästelser i en koncern ska redovisas på ett enhetligt sätt, vilket idag styrs av i vilka länder företaget är verksamt i. Samtliga pensionsplaner ska kartläggas för att de ska kunna klassificeras som antingen förmåns- respektive avgiftsbestämda.⁵⁷

3.3.1 Premiebestämd plan/defined contribution plan

Den premiebaserade planen, även kallad avgiftsbestämd plan, kännetecknas av att företaget betalar en fastställd avgift varje månad till en separat juridisk enhet. Företaget förbinder sig att betala en fast försäkringspremie och har sedan inte någon ytterligare förpliktelse att betala mer.⁵⁸ Storleken på pensionen är osäker och styrs av ett flertal faktorer bl.a. av den kapitalbas som den anställda lyckats bygga upp vid tidpunkten för pensionering.⁵⁹ Pensionens storlek beror också på det antalet år som premier betalats, hur väl försäkringsbolaget förvaltat kapitalet samt under hur lång tid kapitalet kommer utbetalas. Utvecklingen av kapitalet styrs av

⁵³ <http://www.forsakringskassan.se/pension/pensys/funsys.php>, 2004-11-10

⁵⁴ <http://www.dn.se/DNet/jsp/polopoly.jsp?d=678&a=272004>, 2004-11-11

⁵⁵ Orimliga besked om pensionen, Dagens industri, 2004-09-16

⁵⁶ <http://skatteverket.se/>, 2004-11-11

⁵⁷ <http://www.alecta.se/WEB/INTERNET/Alectase.nsf/SubjectLookup/OmIAS19?OpenDocument>, 2004-11-20

⁵⁸ Schroeder R, Clark M, Accounting theory (1998), s. 617

⁵⁹ Hendriksen E, Van Breda M, Accounting theory (1992), s.737

hur väl personen lyckats med sina placeringar, vilket innebär att det är den anställde som står för risken. Man kan välja mellan traditionell placering respektive fondförvaltning och det är en separat juridisk enhet som förvaltar kapitalet.

Redovisningen av den premiebaserade planen är relativt okomplicerad. Det fasta beloppet som företaget betalar in varje månad redovisas som skuld.⁶⁰ Dock omfattas den premiebestämda planen av de omfattande och förändrade kraven på upplysning. Exempel på premiebestämda försäkringar är sjukpension, ITPK och TGL.⁶¹

3.3.2 Förmånsbestämd plan/defined benefit plan

Den förmånsbaserade planen kännetecknas av att företaget har en förpliktelse gentemot den anställde, vars belopp redan är överenskommet. Utfallet av tjänstepensionen är därmed bestämt från början och premierna får anpassas efterhand för att förpliktelsen ska säkerställas.⁶² Tjänstepensionen baseras på en viss procentsats av individens slutlön och företaget står därmed för risken om ersättningen kostar mer än beräknat när den anställde slutar sin anställning. När företaget använder sig av denna plan är de tvungna att bestämma den årliga betalningen som krävs för att uppfylla åtagandet i framtiden.⁶³ Exempel på förmånsbestämda planer är ålderspension och familjepension. De alternativa lösningarna klassificeras som avgiftsbestämda enligt RR 29/IAS 19 och det är redovisningen av denna plan som omfattas av de nya reglerna. I ett uttalande från Redovisningsrådets akutgrupp, URA 42, framgår det att försäkringar i ITP-planen ska betraktas som en förmånsbestämd plan.⁶⁴ RR 29 medför att noterade företag ska redovisa sin proportionella andel av förpliktelsen samt de förvaltningstillgångar och kostnader som åtagandet medför. Kravet på utökade upplysningar gäller även här vilket komplicerar förfarandet.

3.4 Tjänstepensioner i olika sektorer

Tjänstepension är ett komplement utöver den allmänna pensionen som utgör ett tillskott vid pensioneringen vilket ger en högre ersättning. Tjänstepensionen eller avtalspensionen som den även kallas uppstår genom speciella avtal mellan fack och arbetsgivare. Tjänstepensionsavtalet avgörs av vilken sektor som individen arbetar inom, olika avtal gäller för olika sektorer.

Privatanställda tjänstemän erbjuds tjänstepension i ITP, Industrins och handels tilläggspension för tjänstemän, samt i ITPK, som är en kompletterande ålderspension för den som fyllt 28 år. Försäkringen baseras på ett avtal mellan Svenskt Näringsliv och Privattjänstemannakartellen, PTK. ITP är en

⁶⁰ RR 29 p.43-44, FAR Samlingsvolym 2004

⁶¹ <http://www.alecta.se/WEB/INTERNET/Alectase.nsf/SubjectLookup/OmIAS19?OpenDocument>, 2004-11-20

⁶² Hendriksen E, Van Breda M, Accounting theory (1992), s. 737

⁶³ Schroeder R, Clark M, Accounting theory (1998), s. 617

⁶⁴ [http://www.alecta.se/Web/INTERNET/lankdatabas.nsf/ByKey/Brev_IAS19_RR29.pdf/\\$file/Brev_IAS19_RR29.pdf](http://www.alecta.se/Web/INTERNET/lankdatabas.nsf/ByKey/Brev_IAS19_RR29.pdf/$file/Brev_IAS19_RR29.pdf), 2004-11-20

tjänstepensionsförsäkring som finansieras av arbetsgivaren och som idag omfattar ca 600 000 tjänstemän i det privata näringslivet. ITP är en förmånsbestämd plan som ger en tryggare baspension.⁶⁵ Hur mycket som betalas in till ITP planen baseras på olika procentsatser som styrs av en lönetrappa. Det finns dock ett tak på 104 016 kronor för 2004. ITP-kapitalet förvaltas av PRI eller Alecta vars uppgift är att säkerställa pensionstagandena. Genom att placera premierna så att avkastning uppstår skall de förvalta pensionsmedlen och samtidigt hålla en så låg risknivå som möjligt. ITP-planen innehåller en ålderspension, samt ITPK, en sjukpension och en familjepension. ITPK är en kompletterande pension för dem som tillhör ITP-planen, där personerna som omfattas själva får välja hur 2 % av deras lön ska placeras. Förvaltningen sker i det försäkringsbolag personen väljer och pensionen betalas ut under en 5 års period med möjlighet till efterlevandeskydd. Om inget val görs sköts förvaltningen av Alecta till en låg men garanterad räntesats.⁶⁶

Privatanställda inom SAF-LO området tecknar avtalspension hos SAF-LO. Avtalspensionerna förvaltas av Fora som ägs av Svenskt Näringsliv och LO. De förmedlar kollektivavtalade premier och avgifter på försäkringar och pensioner som deras anställda har. Fora ansvarar även för avtalspensioner åt ett flertal andra aktörer på marknaden. Arbetsgivare inom privata LO sektorn med gällande försäkringsavtal/kollektivavtal betalar premier motsvarande 3,5 % av arbetarnas bruttolön för avtalspension. Dock måste den anställde ha fyllt 21 år.⁶⁷

Kommun- och landstingsanställda tecknar pensions- och försäkringsavtal i PFA-98. Tjänstepensionen förvaltas av KPA som ägs av Folksam, Förenade Kommunföretag AB och Landstingsförbundet.⁶⁸ Avtalspensionen består av två delar, en premiebestämd del och en kompletterande del. Den premiebestämda delen består av 3,4 - 4,5 % av lönen som avsätts till avtalspensionen. Den kompletterande delen är för dem som tjänar mer än 7,5 inkomstbasbelopp.⁶⁹

Statsanställda tecknar tjänstepension i pensionsavtalet, PA-03, som förvaltas av Statens pensionsverk.⁷⁰ Avtalspensionen är bestämd i avtal mellan arbetsgivare och fackförbund. Den individuella delen i avtalspensionen består av att 2,3 % av lönen inbetalas från 23 års ålder.⁷¹

3.5 Alternativa förvaltningsformer

Ålderspensionen i ITP kan förvaltas på två sätt. Antingen kan företaget själv ansvara för de anställdas ålderspension, genom att företaget kontinuerligt skuldför pensionsutfästelserna i balansräkningen, den s.k. FPG/PRI-modellen. Det andra alternativet är att företaget köper en pensionsförsäkring i Alecta.⁷²

⁶⁵ <http://www.alecta.se/WEB/INTERNET/Alectase.nsf/SubjectLookup/OmIAS19?OpenDocument>, 2004-11-20

⁶⁶ www.alecta.se/WEB/INTERNET/alectase.nsf/subjectlookup/Adventstid_andraljuset, 2004-11-10

⁶⁷ <http://www.fora.se/foracm/jsp/polopoly.jsp>, 2004-11-10

⁶⁸ http://www.kpa.se/mallar/SidaForstaNiva___710.aspx, 2004-11-10

⁶⁹ <http://www.foreningssparbanken.se/sst/inf/out/infOutWww/0,,25857,00.html>, 2004-11-10

⁷⁰ <http://www.spv.se/>, 2004-11-10

⁷¹ <http://www.foreningssparbanken.se/sst/inf/out/infOutWww/0,,25858,00.html>, 2004-11-10

⁷² <http://www.pri.se/priweb.nsf?opendatabase> 2004-11-10

3.5.1 PRI Pensionstjänst

PRI Pensionstjänst AB och Försäkringsbolaget Pensionsgaranti, FPG erbjuder tillsammans en alternativ finansieringsform, FPG/PRI-modellen, som innebär att företaget själv tar hand om pensionskapitalet fram till dess att pensionerna ska utbetalas. På så sätt kan företaget använda rörelsekapitalet från pensionsstiftelserna till finansiella placeringar i pensionsstiftelser och därmed uppnå en bra avkastning beroende på förvaltning. Följaktligen ger bra placeringar lägre pensionskostnader. Det belopp som skuldförs i de anslutna företagen är premierna för ITP-planens ålderspension, traditionell ITPK och värdesäkringen. Med traditionell ITPK menar man att personen i fråga inte gjort något aktivt val. Värdesäkringspremien består av en extra avsättning som används som en värdesäkring av pensionsförmånerna.⁷³

I denna finansieringsduo erbjuder FPG en tvingande kreditförsäkring som garanterar pensionerna om företaget i fråga skulle gå i konkurs. FPG genomför kontinuerliga kreditupplysningar för att bedöma företagets ekonomiska ställning, men skulle en konkurs inträffa tecknar de pensionsförsäkring hos Alecta.⁷⁴

PRI sköter administrationen av pensionsåtaganden genom att förse företagen med den information som krävs för att kunna göra korrekta beräkningar i redovisningen och rapporterna. PRI har idag 1600 företag som kunder, av vilket flertalet är noterade på börsens A-lista. De 600 000 pensionsutfästelserna som föreningen handhar utgör en skuld på ca 90 miljarder kronor per år. PRI hanterar även utbetalningen av pensioner med 3 miljarder per år. PRI som bildades 1991, ägs av pensionsregistreringsinstitutet, vars verksamhet bedrivs i form av en ideell förening. Institutet består av medlemmar från Föreningen Svenskt Näringsliv, Svensk Handel, Sif, Ledarna och Tjänstemannaförbundet HTF. Då föreningen drivs utan vinstsyfte är avgifter från företagen den enda finansieringskällan för verksamheten.⁷⁵

Uppgifter lämnas om företagets framtida pensionsåtagande, som utgör en skuld till företagets anställda. Pensionsskulden består av tre delar:

- Kapitalvärde
- Konsolideringsreserv
- Särskilda värdesäkringsmedel

Kapitalvärdet av en pensionsutfästelse består av nuvärdet av hittills intjänad pensionsrätt. Denna ökar kontinuerligt och är som högst strax före pensioneringen. Kapitalvärdet utgör 86 % av pensionsskulden och denna regleras utifrån den anställdes egenskaper såsom ålder, lön, tjänstetid, pensionsålder, kön och beräknad återstående medellivslängd. Dessa egenskaper plus en antagen diskonteringsränta ligger till grund för den beräkning som PRI utför. Det är av största vikt att antaganden är så riktiga som möjligt så att skulden matchar den pensionsutfästelse man har.⁷⁶

⁷³ <http://www.pri.se/pri/priweb.nsf?opendatabase> 2004-11-10

⁷⁴ <http://www.fpg.se/> 2004-11-10

⁷⁵ <http://www.pri.se/pri/priweb.nsf?opendatabase> 2004-11-11

⁷⁶ <http://www.pri.se/pri/priweb.nsf?opendatabase> 2004-11-11

Konsolideringsreserven är en extra reservering som komplementerar kapitalvärdet. Konsolideringsreserven utgör ca 9,5 % av pensionsskulden och används av företaget som en reserv mot ökad inflation. De pensioner som utbetalas måste räknas upp motsvarande den inflation som råder.

Särskilda värdesäkringsmedel är en extra avsättning som ska användas till eventuella justeringar och värdesäkringar av pensionerna. Den beräknas kollektivt för hela företaget och utgör ca 6 % av den totala pensionsskulden.⁷⁷

Pensionskostnaden består av två delar, en rörelsekostnad respektive en finansiell kostnad. Den finansiella kostnaden för skuldökningen får man fram genom ett schabloniserat mått som beaktar ränta och värdesäkring. PRI fastställer varje år detta procenttal som används vid beräkningen av den finansiella kostnaden. Denna räntefaktor multipliceras med den genomsnittliga pensionsskulden. Resterande belopp är rörelsekostnaden. Målet med uppdelningen är att skapa jämförbarhet mellan företagen.⁷⁸

De nya pensionsredovisningsreglerna, RR19/IAS 19, har förändrat det sätt som pensioner i svenska koncerner tidigare har redovisats. Pensionsåtagandena måste nu beräknas i enlighet med dessa nya regler. PRI har sedan 2001/2002 levererat det underlag som krävs i de finansiella rapporterna, såsom allmän information och aktuariella beräkningar. PRI förser 25 % av den berörda marknaden med denna information idag. De erbjuder också företagen analyser av de faktorer som påverkar pensionsskulden. Analysen omfattar element i företaget som påverkar skulden som t.ex. under året utbetald pension, räntesatsen vid nuvärdesberäkningarna av förpliktelsen, dödsfall, överföring av pensionsstiftelser, inlösen hos Alecta, avgångspensioner, uppräknings av pensioner pga. inflation, nyintjänade pensionsrätter samt justeringar av medellivslängd enligt statistiska beräkningar.⁷⁹

ITP-planen är som tidigare nämnts en förmånsbestämd plan och pensionskostnaderna styrs huvudsakligen av tre faktorer, nämligen pensionens storlek, avkastningen på kapitalet och det antal år som pensionen ska utbetalas under. Storleken på förpliktelsen baseras på kommande inflationsökningar samt beräknad slutlön hos den anställde. Avkastningens storlek beror på hur väl företaget lyckats med sina placeringar. Livslängden hos de anställda är den faktor som ligger till grund för det antal år som utbetalningar krävs. Felaktiga aktuariella antaganden av beräknad livslängd och att personalens levnadsmönster avviker från normen kan öka respektive minska förpliktelsen.⁸⁰

3.5.2 Alecta

Alecta har sitt ursprung i SPP, Sveriges Privatanställdas Pensionskassa, som bildades 1917. Alecta har sedan 2001 förvaltat privatanställdas pensionslösningar i

⁷⁷ <http://www.pri.se/pri/priweb.nsf?opendatabase> 2004-11-11

⁷⁸ <http://www.pri.se/pri/priweb.nsf?opendatabase> 2004-11-11

⁷⁹ <http://www.pri.se/pri/priweb.nsf?opendatabase> 2004-11-11

⁸⁰ <http://www.pri.se/pri/priweb.nsf?opendatabase> 2004-11-11

ITP åt ca 30 000 företag i Sverige. Idag förvaltar de ett kapital på 300 miljarder kronor, en uppgift som de fått av Svenskt Näringsliv och PTK, privatjänstemannakartellen.⁸¹

Alecta som ansvarar för placeringar i ITP-planen har haft stora problem med att ta fram en metod som enligt gällande principer fördelar förpliktelse och tillgångarna. Man har fram tills nyligen enbart kunnat hänvisa till RR 29 p. 30 och URA 42, men har nu med hjälp av revisorer kunnat utarbeta en lösning. Det har varit en lång diskussion om huruvida försäkringarna i ITP-planen ska klassificeras som förmånsbestämda eller avgiftsbestämda.⁸² Slutligen enades man dock om att ITP-planen var förmånsbestämd, vilket kan utläsas i URA 41 och RR 29 fjärde bilaga.⁸³ Korrekt information till de berörda företagen kommer mot betalning ges under hösten, 2004. Informationen från Alecta berör ersättningar efter avslutad anställning och består av vanlig grunddata av den aktuella pensionsförpliktelsen. Dock måste företagen anpassa informationen med hjälp av en aktuariell beräkningsmetod, så kallad Projected Unit Credit Method, för att beräkningarna ska ha relevans enligt rådande principer. Aktuarieberäkningar kan även beställas av Alecta för att användas som underlag vid redovisningen.⁸⁴

Alectas ansvarsområde är hanteringen och betalningen av familjepension och sjukpension. Förutom dessa ansvarsområden har Alecta administrativa uppdrag som de utför åt PRI. Då Alecta inte förrän i dagsläget har kunnat erbjuda så kallad ”rätt” information har företagen tidigare haft tillåtelse att redovisa försäkringarna i ITP-planen såsom en avgiftsbestämd plan, men då under förutsättning att de ger fler tilläggsupplysningar.⁸⁵

3.5.3 Collectum

Även Collectum hjälper PRI med administrativa ärenden och i likhet med Alecta är det Svenskt Näringsliv och PTK som ansvarar för rörelsen. Collectum grundades i januari 2003 och förvaltar den ITPK som baseras på att den anställda gjort ett aktivt val. ITPK är då en premiebestämd kompletterande ålderspension.⁸⁶ De ansvarar även för förmånstagarförordnande, familjeskyddet som ingår i ITPK samt tjänstegrupplivförsäkringen, TGL.⁸⁷

3.6 Historisk utveckling

Sverige som välfärdsstat växte fram under Socialdemokraternas styre på 1930-talet. Ekonomisk turbulens rådde i hela världen på grund av den omtalade börskraschen som inträffade på Wall Street i New York 1929. Konsekvensen blev

⁸¹ http://www.ptk.se/templates/StartPage___3.aspx, 2004-11-10

⁸² Janzon C, Högtid att förbereda anpassningen till RR 29, Balans nr. 4 (2003)

⁸³ Svenberg S-Å, Ny rekommendation från Rådet om ersättningar till anställda - Övergång till RR 29 2004 och till IAS/IFRS 2005, Balans nr. 1 (2003)

⁸⁴ <http://www.alecta.se/WEB/INTERNET/Alectase.nsf/SubjectLookup/OmIAS19?OpenDocument>, 2004-11-20

⁸⁵ Nyheter inför bokslutet 2003, Balans nr. 11 (2003)

⁸⁶ <http://www.collectum.se/WEB/INTERNET/Collectum.nsf/FrameSetOmOss?OpenFrameset>, 200-11-11

⁸⁷ Bengtsberg M, Bergendal C, Lilieblad F, Lind G, Lindblad P, Handbok FPG/PRI (2004), s. 17

att världen drabbades av en ekonomisk depression med hög arbetslöshet som följd. I Sverige skedde den största enskilda ekonomiska kraschen i form av att Kreugers tändsticksimperium gick i konkurs 1932. Detta fick som följd att företag hamnade i obestånd och att investerare på kapitalmarknaden förlorade stora mängder kapital och en finanskris i Sverige var ett faktum.⁸⁸

Socialdemokraterna startade ett omfattande arbete med att bygga upp det svenska välfärdssystemet. Det var en lång process som hade bearbetats av en kommitté under en lång tid. En förutsättning för att den sociala reformen gick att genomföra var det så kallade Saltsjöbadsavtalet som var ett avtal mellan fackföreningarna och arbetsgivarna. Fackföreningarna LO och SAF undertecknade Saltsjöbadsavtalet som kom att ligga till grund för den så kallade "svenska modellen".⁸⁹ Avtalet innebar att konflikter som uppstod i företaget löstes med hjälp av facken och att man därför kunde fokusera på uppbyggandet av välfärdssystemet. Den första åtgärden var att skapa nya arbeten genom att man beskattade förmögenheter och på så sätt fick in pengar till staten som kunde omvandlas i nya arbeten. Man höjde folkpensionen, skapade en arbetslöshetsförsäkring och lånade ut pengar till behövande familjer.

Efter andra världskriget slut hade Sveriges oskadda industri fullt upp med att försöka Europa med material. Industrins framfart gjorde att började bygga upp det sociala trygghetsnätet bland annat genom utformandet av den allmänna tilläggspensionen, ATP. Denna reform var väldigt debatterad och handlade om att man skulle införa en lagstadgad pensionsrätt som innebar att alla skulle få rätten till en pension.

Den offentliga sektorn och fackförbunden växte sig allt starkare och började konkurrera med den industriella sektorn om finansiering. Det blev således en kamp om kapitalet mellan staten och marknaden.⁹⁰ Under denna era hade dock Sverige två kriser; varvskrisen och stålkrisen.⁹¹ Dessa kriser följdes av en djup svensk finanskris mellan åren 1987 och 1993. Detta är den största finansiella krisen i svensk historia och berodde på att bankerna inte följde gällande lagstadgade regler om kapitaltäckning. Bankerna hade lånat ut för mycket kapital vilket ledde till att man var tvungen att säga upp krediterna till de svenska företagen. Bankernas obestånd gjorde att 60 000 företag gick i konkurs, 400 000 personer blev permanent arbetslösa och att statsskulden mer än fördubblades. Konsekvensen blev ett höjt skattetryck och att räntan ökade till 500 %, vilket var orsaken till den kommande fastighetskrisen. Staten var tvungen att använda medel från pensionsfonderna för att kunna betala räntan på den allt större statsskulden.⁹² Sverige befann sig åter i en lågkonjunktur med ekonomiska problem som följd av den höga arbetslösheten, de stora skulderna och det höga ränteläget. En svag uppgång kantades av att IT-bubblan med Framfab i spetsen sprack på 2000-talet, vilket ledde till att förtroendet för kapitalmarknaden sjönk

Skandaler inom näringslivet såsom Skandia-skandalen har diskuterats häftigt i media, vilket gör att förtroendet för försäkringsbolagen sviktar. En SIFO

⁸⁸ Jönsson S, Accounting, Organisations and Society, (1991), s. 528 ff

⁸⁹ Jönsson S, Accounting, Organisations and Society, (1991), s. 528

⁹⁰ Jönsson S, Accounting, Organisations and Society, (1991), s. 542

⁹¹ Lönnerblad M, Från bankkris till börskris, (2003), s. 211

⁹² Lönnerblad M, Från bankkris till börskris, (2003), s. 15-19, 62-73, 139

undersökning som utförts för AMF Pension visar att mer än 50 % av landets invånare har ett lågt eller mycket lågt förtroende för livbolagen.⁹³

Samhället i Sverige har förändrats genom tiderna och gått från en stark välfärdsstat till ett land där var man får ta större ansvar för sin egen situation. Olika orsaker till detta är en allt längre medellivslängd, ett lägre barnafödande, arbetslöshetssituationen och att allt fler väljer att studera längre och därmed har ett kortare ”produktivt” arbetsliv. Denna utveckling har gjort att ett individuellt ansvar är viktigt, då vi inte längre kan ta det som en självklarhet att samhället tar hand om människan. Konsekvensen av de finansiella kriser Sverige genomgått under 90-talet har lett till att marknadslösningar blivit allt vanligare. Kriserna har skapat ekonomiska förändringar i samhället.

3.7 Redovisningens utveckling

Redovisningsteorins syfte är att förse redovisningsaktörer med relevant information och samtidigt ge en ökad förståelse för existerande praxis. Den syftar också till att fastställa ett begreppsmässigt ramverk som utvärderar existerande redovisningspraxis och skapar nya standarder. Redovisningen ska även ligga till grund för utvecklingen av ny praxis och procedurer.⁹⁴ Förändringar i omvärlden såsom industriella revolutionen, nya upptäckter och tekniska lösningar har format dagens redovisning. Företagens frammarsch från tillfälliga partnerskap till permanenta företag fick som följd att ett kapitalbehov skapades och därmed nya krav på redovisningen. Företagens aktieägare har skapat ett externt tryck på likriktad rapportering, samt relevant och tillförlitlig information som kan användas för att bedöma framtida kassaflöden. Redovisningen har genomgått små förändringar medan den finansiella rapporteringen utvecklats enormt.⁹⁵

Då vi upplevt stora demografiska förändringar såsom en allt äldre befolkning har ett politiskt försörjningsproblem uppstått, vilket medfört ett ökat fokus på pensioner. I dagens samhälle är samtliga anställda garanterade en pension från sina arbetsgivare som kompensation för att de varit verksamma i företaget. Den ekonomiska förpliktelse som åtagandet innebär kräver stora investeringar från företagets sida. Avsättningarna förs antingen till en pensionsfond eller till en plan och då åtagandet ligger långt fram i tiden är exakta beräkningar ett problem. Det finns svårigheter att periodisera kostnaderna, rapportera korrekta summor vid olika tidpunkter samt att presentera åtagandet på optimalt sätt. Vidare finns det en osäkerhetsfaktor kring ett flertal faktorer som fastställs genom uppskattningar av aktuarier. Storleken på åtagandet ger viktig och efterfrågad information till aktieägarna.⁹⁶

⁹³ <http://www.dn.se/DNet/jsp/polopoly.jsp?d=678&a=327495> 2004-10-04 “Lågt förtroende för livbolagen”, 2004-11-10

⁹⁴ Hendriksen E, Van Breda M, Accounting theory (1992), s.22

⁹⁵ Hendriksen E, Van Breda M, Accounting theory (1992), s..52

⁹⁶ Hendriksen E, Van Breda M, Accounting theory (1992), s.734-739, 746

3.8 Redovisningens normbildare

Internationellt sett och i Sverige finns det många organisationer som påverkar redovisningens utveckling. Två av dessa organisationer beskrivs kort nedan, Redovisningsrådet respektive IASB, International Accounting Standards Board, eftersom dessa rekommendationer används i arbetet.

3.8.1 Redovisningsrådet

Redovisningsrådet bildades 1989 av staten, Sveriges Industriförbund och Föreningen Auktoriserade Revisorer, FAR. Dess uppgift var att åstadkomma ordning i normbildningen och samtidigt förbereda en anpassning av svensk redovisning till internationella redovisningsnormer och regler. Innan Redovisningsrådets tillkomst spelade FAR en stor roll genom sina rekommendationer. Redovisningsrådet övertog från FAR och den statliga Bokföringsnämnden, BFN, arbetet med att utfärda redovisningsrekommendationer och sprida information om redovisningsfrågor.⁹⁷ Redovisningsrådets rekommendationer riktar sig först och främst till börsnoterade företag eller företag som p.g.a. sin storlek är ett föremål för allmänt intresse. Inom Rådet finns det även en s.k. akutgrupp, som gör uttalanden i redovisningsfrågor och svarar på frågor om hur Redovisningsrådets rekommendationer ska tolkas.⁹⁸ Det finns också en panel som ansvarar för övervakning av finansiell rapportering och som övervakar att svenska börsnoterade företag följer lag, författningar och god redovisningssed i sin redovisning.⁹⁹ Redovisningsrådets rekommendationer följer IASBs rekommendationer och ändringar görs endast om svensk lag utgör hinder för tillämpning av IASBs regelverk.¹⁰⁰

3.8.2 IASB

International Accounting Standards Board, IASB, bildades år 1973 under namnet International Accounting Standards Committee, IASC, med syfte att utveckla internationella redovisningsstandarder. Ursprungligen fanns det nio länder med i organisationen: USA, Kanada, Australien, Frankrike, Japan, Mexico, Nederländerna, Storbritannien och Tyskland. Organisationen har idag medlemmar från 134 redovisningsorganisationer i 104 länder. Organisationen finansieras genom stöd från medlemmarna, privata företag och organisationer. IASBs syfte är att formulera och publicera internationella redovisningsnormer, International Accounting Standards, IAS, och att arbeta för en harmoniserad redovisning i olika länder. IAS tillämpas på olika sätt i de olika länderna. Exempelvis används de som nationella standarder, som bas vid utformning av nationella standarder och vid internationell benchmarking av länder som utvecklar sina egna standarder.¹⁰¹

⁹⁷ Nilsson S, Redovisningens normer och normbildare (1999), s. 53 ff

⁹⁸ Förord till Redovisningsrådets rekommendationer, FAR Samlingsvolym (2004), s. 658 ff

⁹⁹ <http://www.redovisningsradet.se/panel-verksam.html>, 2004-12-06

¹⁰⁰ <http://www.redovisningsradet.se/rede-verksam.html>, 2004-12-06

¹⁰¹ Schroeder R, Clark M, Cathey J, Accounting Theory and Analysis (2001), s.180 ff

Från och med april 2001 har IAS bytt namn till International Financial Reporting Standards, IFRS.¹⁰² Varje IAS/IFRS måste först godkännas av EU för att bli gällande inom EU-länderna. Denna regel finns för att EU ska kunna påverka regelverkets innehåll.¹⁰³

3.9 Redovisningsprinciper

Nedan beskrivs några redovisningsprinciper som är väsentliga för studier i pensionsredovisning. Dessa kan ses som viktiga eftersom de ingår i IASB: s referensram vid utveckling av nya rekommendationer och de normer som styr redovisning.

3.9.1 God redovisningssed och rättvisande bild

God redovisningssed definieras i Sverige som ”en faktiskt förekommande praxis hos en kvalitativ, representativ krets av bokföringsskyldiga”.¹⁰⁴ Eftersom svensk redovisningslagstiftning kan karaktäriseras som en ramlag är god redovisningssed ett nyckelbegrepp. Seden kan ses som ett komplement till lagstiftningen, som används då det finns luckor i denna pga. att praxis inte alltid är fullt utvecklad. Vad som anses vara god redovisningssed fastställs av expertis inom redovisningsområdet och branschorganisationer.¹⁰⁵ God redovisningssed innebär att man följer både lagar, rekommendationer och rådande praxis. Enligt ÅRL 2 Kap. 2 § ska god redovisningssed följas när man upprättar årsredovisningen.¹⁰⁶ I USA kallas dessa regler GAAP, generally accepted accounting principles.¹⁰⁷

Principen om rättvisande bild, True and Fair View, innebär att redovisning ska ge en rättvisande bild av företagets ställning och resultat. Principen återfinns i ÅRL 2 Kap. 3 §. Kravet på rättvisande bild innebär att det är viktigt att redovisningen ger rättvisande information till företagets intressenter.¹⁰⁸ Kravet på rättvisande bild kan däremot strida mot andra redovisningsprinciper, t.ex. mot försiktighetsprincipen, eftersom den betyder att företagets balans- och resultaträkning ska upplysa om alla kända förhållanden. Något som kan leda till att företagets resultat övervärderas.¹⁰⁹ Man har dock inom EU haft problem att skapa en generell uppfattning om vad som skall tolkas som rättvisande bild. Resultatet har blivit att olika länder tolkar detta begrepp efter de egna nationella redovisningstraditionerna och de nationellt accepterade redovisningsprinciperna.¹¹⁰

¹⁰² <http://www.iasb.org/standards/index.asp>, 2004-12-06

¹⁰³ Thorell, P Företagens redovisning (2003), s. 25 ff.

¹⁰⁴ Proposition 1975:104

¹⁰⁵ Artsberg K, Redovisningsteori- policy och praxis (2003), s 127-128

¹⁰⁶ ÅRL 2 kap. 2§ och 3§ samt BFN, Tillämpning av redovisningsrådets rekommendationer och uttalanden, FAR Samlingsvolym (2004)

¹⁰⁷ Riahi-Belkaoui A, Accounting theory (2004), s. 46

¹⁰⁸ ÅRL 2 kap. 3§, FAR Samlingsvolym (2004)

¹⁰⁹ Nilsson S, Redovisningens normer och normbildare (1999), s. 39 ff

¹¹⁰ Riahi-Belkaoui A, Accounting theory (2004), s. 253

3.9.2 Fortlevnadsprincipen och matchningsprincipen

Fortlevnadsprincipen, *going concern*, innebär att företaget förväntas att fortsätta sin verksamhet i all framtid. Enligt RR 22 p. 21-22 har företaget skyldighet att i sina finansiella rapporter ta ställning till kapaciteten att fortsätta med sin verksamhet. Upplýsningar skall lämnas i rapporterna angående osäkerhetsfaktorer som innebär att företaget kan komma att upphöra.¹¹¹ Tidigare bedrevs näringsverksamhet i olika projekt med kort varaktighet. Ett allt större kapitalbehov krävdes dock och då företagen bedrevs som kortsiktiga projekt vågade inte investerarna låna ut pengar. Företagen blev genom detta av en mer permanent karaktär.¹¹²

Fortlevnadsprincipen är grundläggande för hela redovisningssystemet. Den innebär att företaget ska planera för sin framtida verksamhet, periodisera inkomster och utgifter. Fortlevnadsprincipen är viktig eftersom den utmynnar i följande slutsatser. Det blir ökat fokus på företagets vinstpotential, periodiseringsproblemet uppdagas och periodens sanna resultat kan räknas ut under säkerhet.¹¹³ För pensionsredovisning innebär det att företaget ska redovisa sina framtida pensionsförpliktelser. Principen antar att företaget antingen inte kommer att likvideras under en förutsägbar framtid eller att det kommer att bedrivas på obestämd tid. Detta reflekterar de förväntningar som ställs från alla parter på företaget, den som läser informationen som tillhandahålls av företaget kommer att förutsätta att det skall fortleva. Om företaget har en begränsad livslängd skall detta uppges tillsammans med hur likvidationen skall gå till.¹¹⁴

Matchningsprincipen, *matching principle*, innebär att man söker samband mellan intäkter och kostnader. I slutet av varje period fastställer man vilka utgifter som krävts för att åstadkomma intäkterna under den gångna perioden.¹¹⁵ Det ideala sättet att matcha kostnader med intäkter är genom att associera effekt och verkan, något som kan vara svårt i verkligheten. Detta är dock inte möjligt i fråga om alla typer av kostnader. Då återstår två alternativ, att allokeras kostnaden över tiden eller att ta den som en utgift. För att använda någon av dessa tre tillvägagångssätt måste man ha stor kunskap. Många problem inom inkomstbestämning återfinns i anknytning till matchningsprincipen.¹¹⁶ Enligt matchningsprincipen intjänas pensioner löpande i takt med den anställdes arbetsinsatser i företaget.¹¹⁷

3.9.3 Försiktighetsprincipen och jämförbarhetsprincipen

Försiktighetsprincipen, *principle of conservatism*, har en väldigt stark ställning i Sverige, allmänt kan man förklara detta med kopplingen som finns till beskattning. Det finns dock en tendens att denna princip får vika undan för matchningsprincipen, då en korrekt matchning skapar en konflikt mellan dessa två

¹¹¹ RR 22 p. 21 och p. 22, FAR Samlingsvolym (2004)

¹¹² Hendriksen E, Van Breda M, Accounting theory (1992), s. 35

¹¹³ Artsberg K, Redovisningsteori- policy och praxis (2003), s. 158

¹¹⁴ Riahi-Belkaoui A, Accounting theory (2004), s. 212

¹¹⁵ Riahi-Belkaoui A, Accounting theory (2004), s. 221

¹¹⁶ Kam V, Accounting theory (1986), s. 284 ff

¹¹⁷ Artsberg K, Redovisningsteori-policy och praxis (2003), s. 160

principer.¹¹⁸ Försiktighetsprincipen innebär att företagets tillgångar ska värderas med försiktighet, d.v.s. att tillgångar och intäkter inte ska övervärderas och skulder och kostnader inte ska undervärderas.¹¹⁹ Denna princip innebär också att man hellre kostnadsför än aktiverar. Den kallades tidigare för konjunkturutmättningsprincipen, vilket innebär att man under bra år byggde upp reserver som kunde lösas upp under sämre år, på så sätt kunde ett jämnare resultat uppnås. Detta sätt att jämna ut resultat har fått stor kritik då vissa, framförallt inom de anglosaxiska länderna, anser att man förvränger redovisningsinformationen.¹²⁰

Jämförbarhetsprincipen, *principle of comparability*, innebär att redovisningsinformation bör vara jämförbar mellan olika tidsperioder, mellan olika företag och även mellan företag i olika länder. En förutsättning för detta är att samma redovisningsnormer och principer används internationellt av alla företag.¹²¹ Övergången till RR 29/IAS 19 kommer att underlätta jämförbarhet mellan noterade företag i olika länder. För att upprätthålla jämförbarheten är det inte tillåtet att byta redovisningsprinciper mellan olika räkenskapsår. Ett undantag är dock om man byter till nya principer som innebär att redovisningen ger en mer rättvisande bild av företaget, vilket är fallet vid införandet av de nya redovisningsreglerna.¹²² Detta innebär att jämförelsetal för föregående period måste räknas ut så att jämförelse kan göras.¹²³

3.10 Skuld, avsättning eller ansvarsförbindelse

När det gäller pensioner finns det olika uppfattningar om hur de ska klassificeras i företagets redovisning. Pensioner kan redovisas som antingen skuld, avsättning eller ansvarsförbindelse. Här presenteras närmare kriterier för redovisning av skulder, avsättningar och ansvarsförbindelser. Både skulder och avsättningar uppfyller samma kriterier för redovisning, d.v.s. att de ska vara:

- ett åtagande (legalt eller informellt)
- till följd av en inträffad händelse
- det är troligt att ett utflöde av ekonomiska resurser kommer att krävas från företaget.¹²⁴

Skillnaden mellan skulder och avsättningar är möjligheten att göra en exakt beräkning av beloppet eller tidpunkten då åtaganden ska infrias. Om en förpliktelse är säker till sitt belopp och betalningstidpunkten ska den redovisas som skuld. Finns det osäkerhet angående beloppets storlek eller tidpunkten för betalning ska den redovisas som avsättning. Ansvarsförbindelse är ett möjligt åtagande som kräver att ytterligare en eller flera händelser inträffar för att det ska bli ett åtagande för företaget.¹²⁵

¹¹⁸ Artsberg K, Redovisningsteori- policy och praxis (2003), s. 160

¹¹⁹ Thomasson J, Den nya affärsredovisningen (2003) s. 107

¹²⁰ Artsberg K, Redovisningsteori- policy och praxis (2003), s. 160

¹²¹ Nilsson S, Redovisningens normer och normbildare (1999), s. 38

¹²² RR 5 p. 6 och p. 7 samt FAR vägledning s. 1398, FARs Samlingsvolym (2004)

¹²³ Kinserdal A Affärsredovisningens logik (1995), s.17.

¹²⁴ RR 16 p. 2, FAR Samlingsvolym (2004)

¹²⁵ Artsberg K, Redovisningens teori- policy och praxis (2003), s. 302

Redovisningskommittén anser emellertid att pensionsåtaganden ska redovisas som avsättning och inte som ansvarsförbindelse eftersom den uppfyller skulddefinitionen. Redovisningskommittén motiverar sitt resonemang med att rätten till pension intjänas löpande i takt med den anställdes arbetsinsatser i företaget och därför uppstår pensionsåtagandet i enlighet med matchningsprincipen.¹²⁶

Enligt nya regler i RR 29/IAS 19 ska företaget redovisa de avgifter som ska betalas till en avgiftsbestämd plan som skuld. Redovisningen av förmånsbestämda planer blir däremot mer komplicerat eftersom det är svårt att exakt fastställa beloppets storlek. Det krävs aktuariella antaganden och det kan därför uppstå aktuariella vinster och förluster.¹²⁷

3.11 Den nya rekommendationen RR 29/IAS 19

Från och med den 1 januari 2005 gäller de internationella reglerna i form av IAS 19, Employee Benefits, i Sverige. Denna standard anger regler för hur börsnoterade företag ska redovisa ersättningar till anställda, samt vilka upplysningar som ska lämnas in angående denna typ av ersättningar. IAS 19 är en komplicerad standard som väckt en del frågor och praktiska problem.¹²⁸ Redovisningsrådet har gett ut en rekommendation, RR 29, Ersättningar till anställda, som bygger på IAS 19. RR 29 började gälla från och med den 1 januari 2004. Det finns vissa små skillnader mellan RR 29 och IAS 19, vilka presenteras nedan:

- bestämmelserna i IAS 19 om redovisningen av förmånsbestämda pensionsförpliktelser behöver inte tillämpas i redovisningen för juridiska personer med hänsyn till Tryggandelagen (Lag 1 967:531 om tryggande av pensionsutfästelse mm).
- RR 29 innehåller Årsredovisningslagens upplysningskrav som inte återfinns i IAS 19.¹²⁹

I övrigt överensstämmer RR 29 med IAS 19. RR 29 ska tillämpas av alla svenska börsnoterade företag. Tidigare reglerades pensionsredovisning i Sverige i FAR 4, Redovisning av pensionsskuld och pensionskostnad. Dessa regler finns dock fortfarande kvar och kan tillämpas av de onoterade företagen.

RR 29/IAS 19 behandlar alla huvudtyper av anställningsförmåner till skillnad från FAR 4 som endast innehåller regler för pensionsredovisning. Nedan nämns de huvudtyper av ersättningar som behandlas i den nya rekommendationen.

¹²⁶ Artsberg K, Redovisningens teori- policy och praxis (2003), s. 308

¹²⁷ RR 29 p. 43, FAR Samlingsvolym (2004)

¹²⁸ McGeachin A, IASB responds on pensions, Accountancy, June (2002)

¹²⁹ Svenberg S-Å, Ersättningar till anställda, Balans nr. 8-9 (2001)

a) Kortfristiga ersättningar till anställda, t.ex. löner, sociala kostnader, semester, betald sjukfrånvaro, vinstutdelningar samt icke monetära ersättningar, såsom bostad, sjukvård och bil.¹³⁰ Redovisningen av kortfristiga ersättningar är okomplicerad, eftersom företaget inte behöver ta hänsyn till aktuariella antaganden, i form av diskonteringsränta eller framtida löneökningar.¹³¹

b) Ersättningar efter avslutad anställning, såsom pensioner, livförsäkringar och sjukvårdsförmåner. Ersättningar efter avslutad anställning klassificeras antingen som avgiftsbestämda eller förmånsbestämda.¹³² Redovisningen av den avgiftsbestämda planen är i allmänhet okomplicerad. Detta eftersom förpliktelsen som redovisats av företaget, utgörs av det belopp som företaget ska betala in för en viss period. Det innebär således att företaget inte behöver ta hänsyn till aktuariella antaganden och det kan därmed inte uppstå aktuariella vinster eller förluster. Däremot är redovisningen av förmånsbestämda pensionsförpliktelser komplicerad. Redovisningen av förmånsbestämda planer innebär att företaget ska ta hänsyn till aktuariella antaganden för att beräkna förpliktelsens storlek och det kan även uppstå aktuariella vinster och förluster.¹³³

c) Övriga långfristiga ersättningar till anställda, t.ex. uppskjutna ersättningar, vinstutbetalningar eller långfristiga ersättningar vid arbetsoförmåga. Vid redovisning av övriga långfristiga ersättningar tillämpas en förenklad redovisningsmetod, som innebär att alla kostnader som avser tjänstgöring och aktuariella vinster och förluster redovisas direkt.¹³⁴

d) Ersättningar vid uppsägning. Dessa ersättningar ska redovisas som en skuld och en kostnad om företaget är tvungen att säga upp en anställd innan anställningstiden upphör.¹³⁵

e) Aktierelaterade ersättningar, t.ex. aktier, optioner eller kontanta utbetalningar relaterade till företagets aktier. Rekommendationen omfattar dock inte redovisningsförfarandet av dessa, utan reglerar upplysningskravet.¹³⁶ Kraven finns intagna i URA 41, Upplysningar om aktierelaterade ersättningar till anställda.¹³⁷

I uppsatsen kommer endast ersättningar efter avslutat anställning, d.v.s. pensioner att behandlas.

3.12 Skillnader mellan RR29/IAS 19 och FAR nr. 4

De nya reglerna skiljer sig i flera viktiga avseenden från tidigare normgivning i Sverige. Nedan illustreras skillnaderna mellan RR 29/IAS 19 och de tidigare redovisningsnormerna i Sverige, FAR 4.

¹³⁰ Svenberg S-Å, Ersättningar till anställda, Balans nr. 8-9 (2001)

¹³¹ RR 29 p. 8, FAR Samlingsvolym (2004)

¹³² Axelman L, En jämförelse mellan IAS och Redovisningsrådets rekommendationer (2003) s.77 ff.

¹³³ RR 29 p. 48, FAR Samlingsvolym (2004)

¹³⁴ International Redovisningsstandard i Sverige-IAS med SIC-tolkningar (2003), s. 213 ff

¹³⁵ Nyheter inför bokslutet 2003, Balans nr. 11 (2003)

¹³⁶ Svenberg S-Å, Ersättningar till anställda, Balans nr. 8-9 (2001)

¹³⁷ Nyheter inför bokslutet 2003, Balans nr. 11 (2003)

Tabell 1: Skillnader i redovisning och beräkning av pensionsförpliktelser

RR 29/IAS 19	FAR 4
<ul style="list-style-type: none"> • Redovisas på ett enhetligt sätt • Klassificeras som avgiftsbestämd eller förmånsbestämd • Redovisas som skuld 	<ul style="list-style-type: none"> • Redovisas på olika sätt • Ingen klassificering • Redovisas som ansvarsförbindelse
<ul style="list-style-type: none"> • Beräknas utifrån aktuariella antaganden som fastställs av företaget 	<ul style="list-style-type: none"> • Beräknas utifrån aktuariella antaganden som fastställs av Finansinspektionen
<ul style="list-style-type: none"> • Framtida löneökningar beaktas vid beräkningen 	<ul style="list-style-type: none"> • Framtida löneökningar beaktas inte
<ul style="list-style-type: none"> • Tillgångar i pensionsstiftelse värderas till verkliga värden och överskott redovisas som tillgång. 	<ul style="list-style-type: none"> • Överskott i pensionsavsättning redovisas inte som tillgång.
<ul style="list-style-type: none"> • Aktuariella vinster eller förluster redovisas omedelbart eller fördelas över den genomsnittliga anställningstiden. 	<ul style="list-style-type: none"> • Aktuariella vinster eller förluster redovisas omedelbart.
<ul style="list-style-type: none"> • ”Korridorregler” tillämpas. 	<ul style="list-style-type: none"> • ”Korridorregler” tillämpas inte.

Samtliga pensionsförpliktelser ska numera redovisas på ett enhetligt sätt i moderföretagets koncernredovisning. Tidigare var det tillåtet att redovisa pensionsplaner i utländska dotterföretag olika beroende på gällande regler och normer i respektive lands redovisning. Dessa ska klassificeras antingen som en avgiftsbestämd eller förmånsbestämd plan beroende av pensionsplanens ekonomiska innebörd. I tidigare regler fanns inte motsvarande klassificering.¹³⁸

Den utestående förmånsbestämda pensionsåtagande ska redovisas som en skuld i balansräkningen enligt de nya reglerna. Tidigare var det istället tillåtet att redovisa pensionsåtaganden ”inom linjen” som en ansvarsförbindelse. Pensionsskulden ska nu beräknas utifrån aktuariella antaganden, en bedömning av faktorer som avgör den slutliga pensionskostnaden. Aktuariella antaganden kan vara av två slag. Antingen av finansiell karaktär, såsom diskonteringsränta, framtida löneutbetalningar och förväntad avkastning på framtida tillgångar. Alternativt av demografisk karaktär som livslängd, personalomsättning och antal förtidspensionerade. Antaganden fastställs och beslutas av företaget och är unika för varje företag. Enligt tidigare regler i FAR 4 måste företaget utgå från de aktuariella antaganden som fastställs av Finansinspektionen.¹³⁹ Enligt de nya reglerna ska dessutom framtida löneökningar beaktas vid en beräkning av

¹³⁸ Janzon, C Hög tid att förbereda anpassningen till RR 29, Balans 4 (2003)

¹³⁹ <http://www.deloitte.com> 2004-12-15

förmånsbestämd pensionsförpliktelse. Enligt FAR 4 behöver framtida löneökningar inte beaktas av företaget.¹⁴⁰

Enligt RR 29/IAS 19 ska endast en beräkningsmetod användas av företaget för att beräkna nuvärdet av kostnaderna för sina förmånsbestämda pensionsförpliktelser. Metoden kallas, Projected Unit Credit Method, PUCM. Denna bygger på en linjär kostnadsfördelning och innebär att ”varje tjänstgöringsperiod anses ge upphov till en tillkommande enhet av den totala slutliga pensionsförpliktelsen och att varje sådan enhet beräknas separat för att bygga upp förpliktelsen på balansdagen”.¹⁴¹ PUCM ska användas för varje pensionsplan och för varje företag separat och baseras på ett antal framtida antaganden. Företaget kan även köpa denna tjänst från aktuarier.

Förvaltningstillgångar, t.ex. pensionsförsäkringar i en pensionsstiftelse, ska värderas till verkligt värde. Om det verkliga värdet av pensionsplanens tillgångar överstiger värdet av pensionsförpliktelse ska pensionsskulden reduceras, vilket kan innebära att en nettotillgång redovisas i företagets balansräkning. Enligt tidigare regler i FAR 4 skulle sådant överskott inte redovisas som tillgång.¹⁴²

Det finns även utjämningsregler för hur aktuariella vinster eller förluster ska redovisas. Dessa har införts för att förhindra stora variationer i pensionsförpliktelsestörrelserna och därmed företagets resultat.¹⁴³ Aktuariella vinster och förluster är oväntade förändringar i värde av pensionsplanens tillgångar eller skulder.¹⁴⁴ Dessa kan uppstå om den verkliga utvecklingen skiljer sig från de antaganden som använts vid beräkningen, t.ex. om det finns skillnader mellan den förväntade räntan på pensionsplanens tillgångar och den verkliga räntan eller om personalomsättning och förtidspensionering har ökat eller minskat oväntat.¹⁴⁵ Enligt de nya reglerna kan företaget redovisa vinster och förluster omedelbart. Företaget kan också välja att fördela dessa över den förväntade genomsnittliga tjänstgöringstiden för de anställda som omfattas av planen. Tidigare skulle sådana vinster eller förluster redovisas omedelbart och påverka årets resultat.¹⁴⁶

RR 29/IAS 19 innehåller även s.k. ”korridorregler”. Reglerna ska tillämpas vid redovisning av aktuariella vinster eller förluster. Aktuariella vinster eller förluster ska endast redovisas som intäkt eller kostnad i företagets resultaträkning om de överstiger 10 % av nuvärdet av pensionsförpliktelsen före avdrag av förvaltningstillgångar och 10 % av det verkliga värdet av eventuella förvaltningstillgångar vid den tidpunkten.¹⁴⁷ Det överskott som fastställs divideras sedan med den förväntade genomsnittliga återstående tjänstgöringstiden för de anställda som omfattas av planen. Företaget kan även använda en annan metod och redovisa aktuariella vinster och förluster snabbare. Huvudsaken är att företaget tillämpar samma metod konsekvent från period till period.¹⁴⁸

¹⁴⁰ Janzon C, Hög tid att förbereda anpassningen till RR 29, Balans 4 (2003)

¹⁴¹ RR 29 p. 67, FAR Samlingsvolym (2004)

¹⁴² Janzon C, Hög tid att förbereda anpassningen till RR 29, Balans nr. 4 (2003)

¹⁴³ Janzon C, Hög tid att förbereda anpassningen till RR 29, Balans nr. 4 (2003)

¹⁴⁴ McGeachin A, Plans for pensions, Accountancy July (2004)

¹⁴⁵ RR 29 p. 96, 111-113, FAR Samlingsvolym (2004).

¹⁴⁶ Svenberg, S-Å, Ersättningar till anställda, Balans 8-9 (2001)

¹⁴⁷ RR 29 p. 94, FAR Samlingsvolym (2004)

¹⁴⁸ RR 29 p. 95, FAR Samlingsvolym (2004)

Kraven på upplysningar i årsredovisningen är väsentligt mer omfattande i den nya rekommendationen jämfört med tidigare normgivning i Sverige.¹⁴⁹ Företaget skall bl.a. lämna följande upplysningar om förmånsbestämda planer: redovisningsprincip för aktuariella vinster och förluster, en specifikation som visar hur tillgångar och skulder i balansräkningen beräknats, belopp som ingår i förvaltningstillgångarnas verkliga värde, den faktiska avkastningen på förvaltningstillgångar och de viktigaste aktuariella antaganden som används på balansdagen.¹⁵⁰ Vidare innebär de nya reglerna att man med mer exakthet kommer att veta vad nästa års pensionskostnad kommer att bli. Detta åstadkommer man genom ett budgetsystem, där dotterbolagen månadsvis rapporterar in sina pensionskostnader. Avvikelserna behandlas enligt utjämningsreglerna i RR 29.¹⁵¹

3.13 Övergångsregler vid införandet av RR 29

Övergångsreglerna som återfinns i RR 29 stämmer överens med de i IAS 19, men dessa baseras på ED 1, en remissutgåva vid namn; First-time Application Of International Financial Reporting Standards. Då denna utgåva inte är den slutliga versionen får det som konsekvens att olika övergångsregler kommer gälla vid övergången till RR 29 respektive till IAS 19. Enligt ED 1 måste företagen ha en ingångsbalans per den 1 januari 2005, vilket innebär att företagen måste beräkna jämförelsetal enligt IAS 19 för 2004. Vid konverteringen till IAS skall alltså beräkningarna för jämförelseåret, 2004, baseras på IAS 19. Således räcker det att ett år regleras till de nya bestämmelserna, även om företaget annars rapporterar två jämförelseår.¹⁵²

ED 1 innehåller en huvudregel och ett flertal undantagsregler. Huvudregeln innebär att alla rekommendationer ska tillämpas retroaktivt. En undantagsregel från huvudreglerna är ED 1, punkt 22, vilket innebär att man inte behöver ta hänsyn till korridoren vid beräkningen av aktuariella vinster eller förluster på förmånsbestämda pensionsåtagande första året. Orsaken är att det skulle innebära oskäliga kostnader för företaget att utföra dessa beräkningar.¹⁵³ I nästa avsnitt framgår också att företagen har valmöjlighet att redovisa en ökning av pensionsskulden antingen mot eget kapital direkt alternativt att periodisera kostnaden, vilket i så fall belastar resultatet.

3.14 Redovisning av pensionsskulden i BR och RR

Konsekvensen av de nya reglerna är att pensionsskulden i den förmånsbestämda planen blir synlig i koncernens balansräkning. Beloppet som ska redovisas räknas fram genom att nuvärdet av pensionsförpliktelsen minskas eller ökas med eventuella oredovisade aktuariella vinster eller förluster. Detta belopp ska slutligen minskas med oredovisade kostnader för tidigare perioder, förvaltningstillgångar och den skuldökning som den nya redovisningsprincipen medfört. Med

¹⁴⁹ Janson C, Hög tid att förbereda anpassningen till RR 29, Balans nr. 4 (2003)

¹⁵⁰ RR 29 p. 125, FAR Samlingsvolym (2004)

¹⁵¹ Janson C, Hög tid att förbereda anpassningen till RR 29, Balans nr. 4 (2003)

¹⁵² Rundfelt R, Ändrad redovisning av pensioner, Balans nr. 2 (2003)

¹⁵³ Janson C, Hög tid att förbereda anpassningen till RR 29, Balans nr. 4 (2003)

förvaltningstillgångar avses de tillgångar som företaget har i en pensionsstiftelse samt vissa försäkringsbrev. För att försäkringsbreven ska utgöra en förvaltningstillgång krävs det att vissa villkor är uppfyllda, nämligen att försäkringsbolaget inte är närstående till företaget samt att avkastningen från försäkringen enbart tillfaller de anställda i form av ersättningar.

Ett negativt netto redovisas som en tillgång i balansräkningen.¹⁵⁴ I den fristående legala enheten tillämpas dock de gamla reglerna som återfinns i Tryggandelagen, FAR 4 samt i de föreskrifter som Finansinspektionen gett ut.¹⁵⁵ Övergångsreglerna i RR 5, Redovisning av byte av redovisningsprincip, ska användas vid övergången till RR 29 när det gäller den förmånsbestämda planen. Nettot som framkommer enligt beräkningen ovan utgör den ingångsskuld som företaget ska rapportera som pensionsskuld per den 1 januari, 2004.¹⁵⁶ De aktuariella antaganden som används för att räkna ut engångseffekten i den första kvartalsrapporten ska baseras på värden vid utgången av 2003. Dessa värden kommer fortsättningsvis att fungera som ingångsvärden i de kommande rapporterna. Något jämförelseår för 2003 ska inte beräknas, utan detta ska redovisas enligt företagets ursprungliga principer. Pensioner i den avgiftsbestämda planen kommer inte att beröras.¹⁵⁷ Avgifterna för denna plan kostnadsförs och periodiseras.¹⁵⁸

När man tillämpar den nya rekommendationen kan pensionsskulden öka eller minska. Om pensionsskulden blir större jämfört med när företaget tillämpat tidigare redovisningsprinciper kan de välja att redovisa ökningen omedelbart direkt mot eget kapital eller att fördela den linjärt över maximalt fem år, något som då belastar resultatet. Möjligheten att belasta resultatet istället för balansräkningen möjliggör att man kan dämpa effekterna i balansräkningen genom att de värdena som inte faller inom korridoren får periodiseras över fem år.¹⁵⁹ Företaget har dock valfriheten att tillämpa någon annan metod, givet att den åstadkommer en snabbare redovisning. Man kan t.ex. välja att omedelbart belasta hela vinsten eller förlusten över resultaträkningen. Huvudsaken är att vald metod sedan tillämpas kontinuerligt.

För att få fram de oredovisade aktuariella vinsterna minskar man den aktuariella vinsten med den del av nuvärdet som faller inom korridoren, det vill säga 10 %, och dividerar slutligen detta belopp med den återstående tjänstgöringstiden.¹⁶⁰ Om man väljer detta alternativ är man tvungen att lämna tilläggsupplysningar. En minskning i pensionsskulden medför dock att den måste redovisas direkt mot eget kapital.¹⁶¹ En lägre ingångsskuld får således ingen konsekvens i resultaträkningen. Man spår att engångsjusteringarna kommer att bli störst för de företag som placerat pensionskapitalet i stiftelser med aktieinnehåll och där det uppstått underskott som följd av börsnedgången.¹⁶² Av de företag som valt att börja använda RR 29 redan 2003 kan man utläsa stora negativa effekter på det egna

¹⁵⁴ Svenberg S-Å, Ersättningar till anställda, Balans nr.8-9 (2001)

¹⁵⁵ Nyheter inför bokslutet 2003, Balans nr. 11 (2003)

¹⁵⁶ RR 29 p. 161 och p. 162, FAR Samlingsvolym (2004)

¹⁵⁷ Janson C, Hög tid att förbereda anpassningen till RR 29, Balans nr. 4 (2003)

¹⁵⁸ Nyheter inför bokslutet 2003, Balans nr. 11 (2003)

¹⁵⁹ Nyheter inför bokslutet 2003, Balans nr. 11 (2003)

¹⁶⁰ Svenberg S-Å, Ersättningar till anställda, Balans nr.8-9 (2001)

¹⁶¹ Svenberg S-Å, Ersättningar till anställda, Balans nr.8-9 (2001)

¹⁶² Janson C, Hög tid att förbereda anpassningen till RR 29, Balans nr. 4 (2003)

kapitalet i delårsrapporterna.¹⁶³ Avvikelser mellan utgående balans, 2003 och ingående balans, 2004 kan eventuellt skilja sig åt hos de företag som redovisar två jämförelseår, för övriga kommer det inte att uppstå någon skillnad.

3.15 Nytt uttalande från FAR per den 10 december 2004

Alectas oförmåga att prestera tillfredsställande information till företagen är ett problem eftersom den förmånsbestämda planen då inte kan redovisas enligt de nya reglerna. Sverige har inte varit ensamt om dessa problem vilket medfört att IASB och dess akutgrupp IFRIC under 2004 behandlat frågan om hur en sådan plan ska redovisas, enligt IAS 19. Detta har lett till att FARs redovisnings- och revisionskommittéer har kommit med ett auktoritativt uttalande per den 10 december 2004. Uttalandet behandlar hur ITP-försäkringen i Alecta skall redovisas. Detta uttalande omfattar både den svenska redovisningen och IFRS regelverk, eftersom RR 29 baseras på IAS 19. Företagen uppmuntras inför bokslutet 2004 att redovisa den förmånsbestämda planen som en avgiftsbestämd plan. Man skall därtill lämna de upplysningar som RR 29/IAS 19 kräver, samt upplysa om att ITP-planen egentligen är en förmånsbestämd plan. Nästa år förväntas IASB komma med ändringar i IAS 19 avseende förmånsbestämd plan.¹⁶⁴

3.16 Sammanfattning

I detta kapitel har pensionsteori samt redovisningsteori presenterats. Pensionsteorin förklarar hur pensionssystemet är uppbyggt, t.ex. behandlas den allmänna pensionens uppdelning och vilka komplement som finns till denna. I detta avsnitt har det även introducerats en rad viktiga begrepp som t.ex. avgiftsbestämda och förmånsbestämda planer.

Redovisningsteorin beskriver redovisningens utveckling och syfte, samt vilka organisationer som påverkar utvecklingen av denna i Sverige och Europa. I denna del redogörs det även för de relevanta redovisningsprinciper som finns inom området, såsom god redovisningssed, rättvisande bild, fortlevnadsprincipen, matchningsprincipen, försiktighetsprincipen och jämförbarhetsprincipen, och deras betydelse i studien. Resterande del av kapitlet beskriver vilka regler och normer som styr pensionsredovisningen. Reglerna som tas upp här är de gamla pensionsredovisningsreglerna i FAR 4 och de nya reglerna i RR 29 och IAS 19. Här behandlas reglernas innehåll och skillnaderna dem emellan, samt deras konsekvenser på företagens balans- och resultaträkningar.

¹⁶³ Nyheter inför bokslutet 2003, Balans nr. 11 (2003)

¹⁶⁴ <http://www.far.se>

4. Resultatredovisning av dokumentstudie

I detta kapitel analyseras årsredovisningar och kvartalsrapporter hos fyra utvalda företag som vid olika tidpunkter börjat tillämpa RR 29/IAS 19. Syftet med dokumentstudien är att identifiera vilka förändringar de nya reglerna innebär i företagets balans- och resultaträkning under det år som implementeringen skett. Studien syftar till att skapa en större förståelse för problemet.

4.1 Skandia

Skandia omfattas av det nya internationella regelverket och har satsat mycket tid och resurser för att följa utvecklingen av de nya IAS - reglerna. Övergången till RR 29, Ersättningar till anställda, vilken baseras på IAS 19, skedde på Skandia den 1 januari 2004 i enlighet med förordningen. De anställda inom koncernen har främst premiebestämda pensionsplaner, medan den förmånsbestämda är den som dominerar i Sverige. Det är beräkningarna av denna som förändrats, då hänsyn ska tas till aktuariella antaganden. Beräkningarna av de aktuariella antagandena baseras på faktorer från 2003. Premierna för den förmånsbestämda tjänstepensionen belastar resultatet.

I Skandias årsredovisning för 2003 ges information om övergången till de nya internationella redovisningsprinciperna. Skandia spår där inte att effekterna av den nya redovisningen kommer bli så omfattande. En anledning till detta kan vara att ca 2/3 (1691/5936) av företagets anställda arbetar utanför Sverige.¹⁶⁵ I Skandias första kvartalsrapport för 2004 kan man utläsa att det egna kapitalet ökat med 227 MSEK efter skatt som en engångseffekt. Upplysning lämnas också om att redovisningsprinciperna ändrats enligt RR 5, Redovisning av byte av redovisningsprincip.¹⁶⁶ Den ingående pensionsskulden understeg således den skuld som redovisats för 2003. Ökningen beror även på att pensionsskulden minskat jämfört med tidigare år med då gällande redovisningsprinciper.¹⁶⁷ Då en minskning av pensionsskulden uppstått är Skandia tvungna att redovisa minskningen direkt mot eget kapital. De har alltså inte möjligheten att fördela denna linjärt över en 5-års period, vilket i så fall skulle ha belastat resultatet.¹⁶⁸

¹⁶⁵ Skandia årsredovisning 2003, <http://www.skandia.com>

¹⁶⁶ Skandia kvartalsrapport januari-september 2004, <http://www.skandia.com>

¹⁶⁷ Skandia årsredovisning 2003, <http://www.skandia.com>

¹⁶⁸ Svenberg S-Å, Ny rekommendation från Rådet om ersättningar till anställda - Övergång till RR 29 2004 och till IAS/IFRS 2005, Balans nr. 1 (2003)

4.2 NCC

NCC-koncernen har en pensionsstiftelse som registrerades i april 2003, denna har till syfte att trygga de pensioner som ingår i den allmänna pensionsplanen tillsammans med övriga utfästelser om pension, som lämnats eller kommer att lämnas till anställda eller efterlevande till anställda. I och med detta finns inte längre någon avsättning till PRI.¹⁶⁹

I NCC: s årsredovisning för 2003 kan man läsa att företaget per den 1 januari 2005 avser att övergå till IFRS samtliga nya regler för börsnoterade företag inom EU. Redan den 1 januari 2004 har företaget för avsikt att övergå till RR 29, Ersättningar till anställda, även detta i enlighet med IFRS regler. I NCCs årsredovisning kan man också utläsa att den största förändringen i och med bytet till IFRSs nya regler kommer att vara principbytet till RR 29, detta baserat på den information som fanns tillgänglig när rapporten skrevs. Man beräknar att det ingående egna kapitalet kommer att reduceras med 59 miljoner efter skatt.¹⁷⁰ De pensionsåtaganden som redovisas i 2003 årsredovisning redovisas i linje med respektive lands praxis. Den del av pensionsåtagandena som motsvaras av en tillgång i pensionsstiftelsen har inte tagits upp i balansräkningen i 2003 årsredovisning.¹⁷¹

I delårsrapporten januari – september 2004 kan man se att NCC den 1 januari 2004 övergått till att redovisa pensioner enligt RR 29, Ersättningar till anställda. Detta byte av redovisningsprincip har genomförts i enlighet med RR 5, Redovisning av byte av redovisningsprincip. Man beräknar här att den ackumulerade effekten av principbytet kommer att reducera det ingående egna kapitalet med 59 miljoner netto efter skatt.¹⁷² Eftersom NCC: s pensionsskuld ökar har de möjlighet att välja om de vill redovisa denna ökning direkt mot eget kapital eller om de vill fördela den linjärt över den maximala tiden 5 år. NCC har valt att redovisa ökningen på 59 miljoner direkt mot eget kapital.

4.3 TeliaSonera

TeliaSonera började redovisa enligt IAS 19 från och med 1999. Övergången till de nya redovisningsprinciperna har skett i samband med ett fusionsarbete med norska Telenor, samt som en förberedelse för en börsintroduktion.¹⁷³ I TeliaSoneras årsredovisning för 1999 finns information om koncernens avsättningar för pensioner och anställningsvillkor. Som vid denna tidpunkt uppgick till 3 246 MSEK. Engångseffekten blev att det egna kapitalet ökade med 600 MSEK, som följd av att pensionsskulden minskade. I årsredovisningen finns information om uppdelningen mellan avgiftsbaserade och förmånsbaserade planer. Före införandet av de nya reglerna specificerades inte pensionsförpliktelserna på samma sätt. I TeliaSoneras balansräkning upplyses man även om företagets försäkringstekniska

¹⁶⁹ NCC årsredovisning 2003, <http://www.ncc.se>

¹⁷⁰ NCC årsredovisning 2003, <http://www.ncc.se>

¹⁷¹ NCC årsredovisning 2003, <http://www.ncc.se>

¹⁷² NCC delårsrapport januari-september 2004, <http://ncc.se>

¹⁷³ Telia årsredovisning 1999, <http://www.teliasonera.se>

vinster och förluster som då uppgick till 548 MSEK, dessa redovisas dock inte. I enlighet med IAS 19 behöver försäkringstekniska vinster och förluster inte redovisas som intäkt eller kostnad i koncernens resultaträkning eftersom de ligger utanför ”korridorrens” gränsvärde, som uppgår till 1 766 MSEK.

För 2001 har TeliaSonera publicerat två årsredovisningar, en baserad på svenska redovisningsnormer och en baserad på IAS. Skillnaden i resultatet mellan IAS och de svenska redovisningsnormerna uppgår till 814 MSEK. Årsredovisningen som är baserad på IAS innehåller information om förväntad löneökning på 3 % och förväntad avkastning på tillgångar i pensionsstiftelser på 7,5 %. Verklig avkastning blev -624 MSEK, vilket resulterade i en försäkringsteknisk förlust på 1746 MSEK.

”Korridorrens” gränsvärde ligger på 1580 MSEK enligt TeliaSoneras beräkningar detta år. Enligt IAS-reglerna ska förlusten redovisas i koncernens resultaträkning, men kan fördelas över den anställdes återstående anställningstid, vilken antas vara 15 år i TeliaSoneras fall. Förlusten belastar resultatet med en liten kostnad jämfört med svenska principer, vilka innebär att förlusten ska tas upp direkt.

4.4 ABB

ABB har infört de nya reglerna för pensionsredovisning från och med den 1 januari 1999. Konsekvenserna av övergången till IAS 19 är en ökning av pensionsskulden som då uppgick till 1030 MUSD. Detta kan jämföras med ett eget kapital på 5608 MUSD. Den ökade pensionsskulden bestod av kostnader för utestående obetalda pensionsförmåner intjänade under tidigare år, inte tidigare redovisade försäkringstekniska förluster och övriga inte tidigare redovisade åtaganden som t.ex. sjukvårdsförmåner för pensionerade medarbetare i USA. Byte av redovisningsprincipen medförde att företagets egna kapital minskade med -935 MUSD efter skatt.¹⁷⁴

Tillämpningen av de nya reglerna har medfört en uppdelning mellan ABBs pensionsförpliktelser i antingen avgiftsbaserade eller förmånsbaserade planer. Den avgiftsbaserade planen uppgår till 325 MUSD medan den förmånsbestämda planen uppgår till 152 MUSD. Årsredovisningen innehåller i enlighet med nya regler även försäkringstekniska åtaganden som förväntad avkastning på förvaltningstillgångar på 5,7 % och framtida löneökningar på 3,1 %. I ABBs årsredovisning för år 2001 står det att den ej redovisade pensionsskulden uppgår till 908 MUSD, vilken till största del består av ej redovisade försäkringstekniska förluster. Dessa pensionsskulder utgör nästan 50 % av koncernens egna kapital som uppgår till 2014 MUSD.

¹⁷⁴ ABB årsredovisning 1999, <http://www.abb.se>

4.5 Sammanfattning

I detta kapitel har årsredovisningar och kvartalsrapporter hos de fyra utvalda företagen som vid olika tidpunkter börjat tillämpa RR 29/IAS 19 analyserats. Dokumentstudien av företagens balans- och resultaträkningar har inneburit att vissa förändringar som de nya reglerna har medfört kan identifieras under det år som implementeringen skett.

Den största förändringen som kan utläsas ur samtliga företags årsredovisningar är en engångseffekt på eget kapital. Dock kan denna effekt bli antingen positiv eller negativ. Detta beror på hur pensionsplanerna tidigare sett ut i respektive företag. När det gäller dessa fyra företag är det två som redovisar en ökning och två som redovisar en minskning som engångseffekt på eget kapital. Detta gör att det inte går att utläsa någon specifik trend utifrån denna undersökning. Även om de företag som haft en ökning av pensionsskulden får skriva av denna linjärt under maximalt fem år har samtliga företag som undersökts valt att skriva av förändringen i pensionsskulden som en engångseffekt mot eget kapital. Efter införandet av de nya reglerna kan man se hur pensionsförpliktelserna är uppdelade på förmånsbaserade och avgiftsbaserade planer, något som inte var möjligt att utläsa ur flertalet företags årsredovisningar tidigare.

Skandia	Eget kapital ökade med 227 MSEK
NCC	Eget kapital minskade med 59 MSEK
TeliaSonera	Eget kapital ökade med 600 MSEK
ABB	Eget kapital minskade med 935 MSEK

5. Resultatredovisning av intervjuer

I detta kapitel följer en resultatredogörelse av de intervjuer som genomförts hos berörda parter på vissa utvalda företag, samt de möten som genomförts med auktoriserade revisorer hos revisionsbyråarna. Redovisningen sker under vissa utvalda teman för att lättare kartlägga gemensamt specifika likheter. På detta sätt speglas olikheterna och skillnaderna som råder mellan de utvalda företagen på ett bättre sätt.

5.1 Sammanställning av intervjuer med medverkande företag

I detta avsnitt kommer en sammanställning av de intervjuer som gjorts med fem medverkande företag att presenteras.

5.1.1 Genomförandefasen

Alfa Laval startade redan 1999 en liten projektgrupp som under 6-9 månaders tid började med det omfattande arbetet med att tolka IAS texten och anpassa sin rapportering efter de nya IAS 19 reglerna. Bakgrunden till att man började införandet redan 1999 var att Alfa Laval vid denna tidpunkt ägdes av Tetra Laval, vilka efterfrågade att hela koncernen skulle rapportera enligt IAS i bokslutet för år 2000. Då Redovisningsrådet vid denna tidpunkt ännu inte utarbetat en svensk motsvarighet till IAS 19, så valde man att tillämpa denna direkt. Projektgruppen kartlade och identifierade de skillnader som de nya reglerna skulle medföra, men endast inom de områden som skulle beröra företaget. När utredningen var klar beskrev man på ett lättförståeligt sätt nyheterna i företagets regelverk och i redovisningsmanualen så att ekonomicheferna skulle slippa läsa information som de inte var berörda av. Inrapporteringsformulären ändrades så att de berörda dotterbolagens rapporter kunde sammanställas för att sedan kunna användas i de finansiella rapporterna

TeliaSonera började tillämpa IAS 19 redan i årsbokslutet 1999. Anledningen till att man började implementeringen i ett så tidigt stadium var att man skulle gå samman med det norska företaget Telenor. Då de norska redovisningsreglerna låg närmare de amerikanska än de svenska valde man att övergå till IAS som en kompromiss. Det praktiska tillvägagångssättet fortskred genom att vår respondent på egen hand tolkade IAS regelverket. Eftersom företaget använder sig av flera regelverk gjordes beräkningar på samtliga av dessa.

NCC började tillämpa det nya regelverket på koncernnivå i enlighet med EU förordningen, d.v.s. 1 januari, 2004 och man började sina förberedelser under hösten 2003. Projektet bedrevs i liten skala och gruppen som genomförde detta bestod av vår respondent och två interna pensionsexperter, man sökte den kunskap som behövdes i böcker och litteratur samt medverkade i kurser och seminarier. Man vidtog först en inventering av alla pensionsåtaganden inom koncernen för att sedan göra beräkningar på de förmånsbaserade pensionslösningar som fanns.

I likhet med NCC har Gambro infört IAS 19 per den 1 januari 2004, arbetet påbörjades under våren 2003. Arbetet inleddes med att kartlägga i vilka länder man hade förmånsbestämda planer och vilka länder som berördes av den nya rekommendationen. Ett frågeformulär utvecklades av två personer från bolaget med hjälp av en pensionsexpert från en revisionsbyrå.

Perstorp AB började sitt arbete med konverteringen till det nya regelverket RR 29/IAS 19 under hösten 2003, genom att kartlägga pensionsplanerna som förmånsbestämda respektive avgiftsbestämda. Processen inleddes med att en arbetsgrupp bestående av fyra personer från personal- och ekonomiavdelningarna samt en extern resurs sammanställde en enkät. Denna skickades sedan ut till dotterbolagen. En representant från Alecta hjälpte arbetsgruppen att få en grundläggande kunskap om pensioner. För att ekonomicheferna skulle få en djupare förståelse genomförde arbetsgruppen sedan intervjuer med dem.

5.1.2 Kunskap och information

En extern utländsk konsult som var expert på IAS hjälpte Alfa Laval inledningsvis att identifiera vad som egentligen var nytt. Man gjorde exempel i manualen för att illustrera förändringarna för de berörda cheferna och de rapportering bolagen ringde och ställde frågor. Frågorna som uppstod fick en önskvärd upplärningseffekt och utbildningseffekt. Om dotterbolagen gjorde fel skickade man tillbaka rapporterna för korrigerings, så kallad learning by doing. Inläringen skedde kontinuerligt, både hos bolagen och hos de lokala revisorerna.

TeliaSonera tillämpar både IAS 19 och Fas 87 som återfinns i US GAAP's regelverk p.g.a. att företaget är verksamt även i USA. Det ställs därför extra stora krav på revisorerna då företaget tillämpar ett flertal regelverk, vilka revisorerna måste vara insatta i för att kunna revidera.

Ett gemensamt problem för de företag som implementerat reglerna tidigare än vad som krävdes i regelverket, var att det fanns mycket begränsad kunskap om IAS reglerna i Sverige. Ett problem som uppstod var t.ex. hur noterna skulle utformas för att vara informativa. Man upplevde också att det saknades personer utanför företaget att diskutera speciella frågor med eller jämföra sin rapportering med. En av respondenterna upplevde också att man i stort sett fick utveckla sin egen terminologi. Bolagen förde en dialog med revisorer i Sverige som använde sitt nätverk av tekniska experter i London och USA som de kunde bolla idéer med, då det saknades praxis i Sverige. En av respondenterna har haft problem med att de lokala revisorerna i startskedet saknade tillräcklig kunskap för att upptäcka faktiska fel i de första årsredovisningarna. Respondenten anser vidare att revisorns roll i det nya regelverket är omfattande, men att revisorerna måste hålla isär den rådgivande respektive den reviderande rollen.

Flera av de företag som medverkat anser att revisorerna inte riktigt ännu har den totala kunskapen som krävs när det gäller IAS, men tror att detta kommer att förbättras på sikt. Respondenterna tror också att det kommer att ställas högre krav på revisorerna genom att de måste vara insatta i många olika regelverk.

Ingen av personerna som intervjuats har upplevt att kostnaderna vid införandet av IAS 19 har varit särskilt omfattande, däremot anser man att det kostar att införa regelverket i helhet. Många har framhållit att IAS 39 är en rekommendation som vid en jämförelse kräver mer resurser i anspråk vid ett införande. När det gäller IAS 19 är de flesta respondenter eniga om att nyttan av införandet överstiger kostnaderna. Den främsta kostnadsposten anses vara de årliga aktuariella beräkningarna samt efterkostnader för de upplysningar som nu måste lämnas i årsredovisningen. De företag som använt sig av konsulttjänster har självklart fått en högre kostnad.

5.1.3 Företagens pensionssystem

Alfa Laval använde sig av FPG/PRI-modellen fram till 1999, men valde att lösa förvaltningen med en engångspremie. Detta har visat sig vara en god affär. De betalade tillbaka ca 400 miljoner och när det sedan uppstod ett överskott hos SPP fick de disponera återbetalningen på ca 270 miljoner efter egna önskemål. Sedan 1999 betalar de premier till SPP, vars förvaltning 2001 flyttades över till Alecta.

TeliaSonera använder sig både av FPG/PRI-modellen och av Alecta. Ålderspensionen förvaltas i egen regi i en pensionsstiftelse under namnet ITP-tele, medan familjepensionen och sjukpensionen säkras genom inbetalningar till Alecta. Både NCC och Gambro har en pensionsstiftelse i PRI. De har även liksom alla andra företag familjepensionen och sjukpensionen placerade hos Alecta. För de företag som använder sig av PRI har det inte varit några problem att få tillgång till den information som behövs.

Perstorpkoncernen har mestadels avgiftsbestämda planer som inte berörs av de nya reglerna, men i USA, Tyskland, Belgien och Sverige dominerar den förmånsbestämda planen. I likhet med Alfa Laval har Perstorp löst upp FPG/PRI-modellen för några år sedan, man har nu förvaltning hos Alecta. Neste Oxo i Steningsund som också ingår i koncernen tillämpar dock fortfarande FPG/PRI-modellen. Företaget är också ITP-certifierat, vilket visar att man har bra kunskaper om pensioner.

Det har varit en lång debatt utan att man kommit fram till ett slutgiltigt formellt svar angående Alectas möjligheter att ge företagen den information som krävs för att kunna redovisa den förmånsbestämda planen enligt RR 29. Samtliga respondenter anser att kvaliteten på de beräkningar som Alecta kan prestera i dagsläget är under all kritik och därmed obrukbara. Alla företag som vi varit i kontakt med har hitintills varit tvungna att redovisa den förmånsbestämda ITP-planen som en premiebestämd plan. En av respondenterna anser dock att ITP-planen är en premiebestämd plan, och att detta stärks genom att det finns utjämningsmekanismer i denna. Hela näringslivet väntar på att det skall komma ett officiellt besked om hur detta skall redovisas. Frågan är vem som skall lämna detta besked vilket i dag tycks vara oklart. En generell uppfattning är dock att Alecta inte kommer att kunna lämna den relevanta informationen innan årets slut.

5.1.4 Aktuariella antaganden

Flertalet av respondenterna uppger att de köper de aktuariella beräkningarna externt från olika aktuarier. Det är dock viktigt att man inte använder sin egen revisionsbyrå då en jävsituation skulle uppstå.

På frågan om man tror att de aktuariella antagandena kan medföra att redovisningen kan manipuleras och därmed bli missvisande råder delade meningar. En respondent anser att om man följer regelverket för hur antaganden skall beräknas borde det inte vara möjligt att redovisningen blir missvisande. Samma respondent tror att glädjekalkyler i form av framtida löneökningar och andra faktorer såsom en orealistisk diskonteringsränta endast slår tillbaka på det egna företaget. Detta eftersom regelverket inte ger så stort utrymme för orealistiska antaganden och att detta med stor sannolikhet upptäcks. En annan respondent anser att förändringen kommer att innebära att de som tidigare gjort felaktiga antaganden är de som kommer drabbas av de största ekonomiska effekterna. Flertalet respondenter anser att det troligen går att styra beräkningarna genom de olika antaganden som görs och att detta kan ge stora effekter på lång sikt, men har svårt att se något egentligt syfte med detta.

5.1.5 Ekonomiska effekter och konsekvenser av de nya reglerna

De ekonomiska effekterna återfinns främst i balansräkningen men i vissa bolag kan man även se en viss förändring i resultaträkningen. En kortsiktig ekonomisk konsekvens för samtliga är att man gör en engångsjustering mot eget kapital. Den stora förändringen på lång sikt är att man kan utläsa exakt hur stora pensionsåtagandena egentligen är. De flesta respondenter anser att vi i Sverige fått upp ögonen för den risk en förmånsbestämd plan innebär genom att pensionsåtagandena blir synliga i balansräkningen. På sikt tror därför en del av respondenterna att den förmånsbestämda planen kommer att försvinna, och vissa av företagen har redan börjat plocka bort den. Om man t.ex. hamnar utanför ”korridoren”, vilket var fallet för en respondent, måste företaget skjuta till mer pengar för att kunna fullfölja sina åtaganden. Flera av respondenterna anser att det är bra att pensionsstiftelserna blir synliga i de finansiella rapporterna eftersom utvecklingen av dessa klargörs. En av respondenterna ifrågasätter också att vissa stiftelser har ett stort aktieinnehav då detta är en riskfaktor som kan ge effekter på företagets resultat. I och med de nya reglerna får kapitalmarkanden en annan insikt om detta något som kan påverka viljan att köpa aktier i de bolag som har stiftelser av denna typ.

De nya gemensamma reglerna kommer att ge transparens och en mer rättvisande bild då åtagandet redovisas i takt med att pensionen intjänas. Det skapas också en jämförbarhet mellan internationella företag, vilket enligt samtliga respondenter är ett av syftena med de nya reglerna. Något som också utgör en klar förbättring mot tidigare. En samordnad och likriktad redovisning möjliggör för investerare på kapitalmarknaden att hitta investeringsobjekt världen över. Samtidigt som svenska företag kan få pengar på en större kapitalmarknad än vad annars varit möjligt. Tidigare har varje land i princip haft sin egen praxis när det gäller att redovisa

pensioner. I och med de nya enhetliga reglerna kommer man slippa att förklara hur Sveriges pensionssystem ser ut. En av respondenterna nämner också att det för koncernen inte är något problem att sammanställa de siffror som kommer in i enlighet med de nya redovisningsreglerna. Däremot kan det vara svårt för de lokala bolagen att framställa dessa eftersom de måste ta hänsyn både till den lokala redovisningen och till de nya IFRS reglerna.

5.1.6 Informationens kvalitet och komplexitet

Vad gäller informationsupplysningar tror majoriteten av respondenterna att dessa kommer att ge en bättre, klarare och tydligare bild än tidigare. Ett exempel på detta är att de aktuareilla antagandena blir synliga i redovisningen. De tycker även att det är bra att informationen blir mer likriktad. En av respondenterna tycker att det är bra att man lyfter fram pensionerna i redovisningen då detta tidigare varit ett bortglömt område. Arbetet med att plocka fram upplysningarna kommer för de flesta företag att medföra en klart ökad arbetsinsats. Från dagens 5-6 rader angående pensioner i årsredovisningen kommer det i och med de nya reglerna istället krävas 1-2 sidor fullmatade med information. Respondenterna upplever inte detta som ett problem men rutiner och system måste skapas för att klara av detta, något som kommer kräva ökade resurser från företagen.

Samtliga respondenter anser att informationen i årsredovisningarna kommer att bli mer utförlig, men om detta nödvändigtvis betyder att informationen blir bättre är de inte lika säkra på. Man anser att det beror på vem som ska ta del av informationen, eftersom personer utan redovisningskunskaper kan ha svårt att ta till sig all information. Det är enligt vissa respondenter inte ens säkert att alla som har redovisningskunskaper kommer att kunna göra detta utan att studera IAS-regelverket utförligt. Man anser att kommunikationen mellan företag och investerare kan underlättas för den väldigt initierade läsaren, då man slipper förklara sådant som står skrivet i rapporter, men att den vanlige aktieägaren kan ha svårt att hitta den information som eftersöks. En av respondenterna tycker det är en nackdel att årsredovisningen belastas med för mycket information och att den därigenom mister lite av den rättvisande bilden. En respondent anser att de nya reglernas komplexitet är överdramatiserad och uppblåst. Många av företagen menar att det inte är några problem att förstå regelverket om man bara tar sig tid att läsa igenom det ordentligt, det krävs att man läser det upprepade gånger för att skapa förståelse.

5.1.7 Positiva och negativa reflektioner

Pensionerna har tidigare lätt hamnat någonstans mellan personal- och ekonomiavdelningen. En del av respondenterna anser att de nya reglerna kräver att man måste vara väldigt påläst i fråga om hur pensionssystemets är uppbyggt samt hur redovisningen av pensioner fungerar. Företagen upplever att revisorerna har blivit försiktigare eftersom det finns en osäkerhetsfaktor i och med den stora förändringsprocessen som om ställningen till IAS-regelverket innebär. Man tror att revisionsbranschen står inför en större förändring än vad de själva gör. De upplever också att det kan vara svårt att erhålla hjälp med tolkningar och få raka

besked på frågor som dyker upp eftersom kunskapen fortfarande är begränsad. En del av respondenterna upplever att revisionsbyråerna ger olika råd vilket får till följd att företagen redovisar på olika sätt något som skadar syftet med enhetlig redovisning. På några års sikt tror dock företagen att tolkningarna kommer att bli mer enhetliga och anpassade till svenska förhållanden. I vissa koncerner har man upplevt att chefer i utlandet gjort egna tolkningar av reglerna vilket försvårat redovisningen. En respondent anser att vi i Sverige varit tidigt ute med att kartlägga pensionsplanerna, något som kanske inte gjorts i andra länder. Att de andra länderna först nu vaknat upp har medfört att redan kartlagda planer har fått omklassificeras, vilket inneburit onödigt merarbete.

Samtliga respondenter anser att den största positiva konsekvensen av att införa de nya IAS-reglerna är att det kommer att bli möjligt att jämföra företag inom Sverige med företag belägna utomlands.

5.2 Sammanställning av intervjuer med revisorer

I denna avslutande del kommer en sammanställning presenteras av de intervjuer som har genomförts med fyra revisorer på tre olika revisionsbyråer.

5.2.1 Fördelar med de nya pensionsredovisningsreglerna

Övergången från FAR 4 till IAS 19 innebär stora förändringar för svenska koncerner. Respondenterna anser att det är positivt att företag i Europa kommer att få en mer enhetlig redovisningsstandard och tvingas tillämpa samma pensionsredovisningsregler. Det ökar jämförbarheten mellan företag i olika länder inom EU och även mellan EU-länder och de som tillämpar US GAAP, eftersom skillnaderna mellan IAS-regelverket och US GAAP standarder blir allt mindre. Enligt respondenterna är det positivt att de nya pensionsredovisningsreglerna kräver "fair value" värderingar, alltså värderingar till ett verkligt värde av pensionstillgångarna i balansräkningen. Pensionstillgångarna redovisas till det värde som de har på balansdagen. Respondenterna anser att tillämpning av IAS 19 ger en mer rättvisande bild av koncernens finansiella ställning, eftersom syftet med beräkningarna är att räkna fram ett exakt nuvärde av förpliktelsens storlek vid redovisningstidpunkten. Något som är positivt med IAS 19 är att man har synsättet "substance over form", som betyder att innehåll går före legal form.

En av respondenterna tycker att det kan finnas fördelar för onoterade företag att tillämpa IFRS, åtminstone på lång sikt om företaget t.ex. vill ha ytterligare finansiering och riskkapital från kreditinstitut.

5.2.2 Nackdelar med de nya pensionsredovisningsreglerna

En allmän uppfattning bland respondenterna är att IAS-regelverket är ett komplext regelverk som leder till att redovisningen blir mer komplicerad. Det krävs mycket speciella kunskaper av läsaren för att läsa igenom redovisningsprinciperna och förstå vad som berör respektive företag. Det finns olika valmöjligheter när det

gäller pensionsredovisning. Pensionsskulden påverkas av framtida antaganden som kan ändras efter hand, därför är det viktigt att veta vilka metoder som företaget använder.

En av respondenterna anser däremot inte att reglerna är komplicerade sedan man har undanröjt Alecta-problematiken, men att reglerna är mycket utvecklade. De komplicerade reglerna kommer att tynga rapporteringen genom att mindre väsentlig information blandas med den information som är av större vikt. Därmed finns det en risk att den finansiellt viktiga informationen kommer att drunkna. Redan idag kan man se att företag väljer att utarbeta korta versioner av årsredovisningarna och att de automatiskt distribueras åt olika håll. Denna utveckling kan ifrågasättas då de korta versionerna inte är föremål för avstämning mot regelverket, utan att företaget själva väljer vad som står i dessa. De är inte heller föremål för revision. Respondenten anser därför att detta är en tveksam utveckling.

De flesta anser även att upplysningskraven i de nya pensionsredovisningsreglerna är för detaljerade och alldeles för omfattande. Respondenterna menar att redovisningen inriktas mer på redovisningskunniga, men är svårbegripliga för den allmänna läsaren. Samtidigt anser de flesta att även om reglerna är för komplicerade så är det inte säkert att man skulle kunna göra på ett annat sätt.

En av respondenterna anser att Projected Unit Credit Method, som innebär att man projekterar framtida löneökningar, är en komplicerad och osäker metod. Den medför att en framåtsyftande gissning görs om vad som kommer att ske med löneutvecklingen i allmänhet, och det är tveksamt att det kan göras rätt.

Enligt respondenterna är det också en nackdel att det är två olika regelverk som används i Sverige nu, d.v.s. IAS-reglerna för noterade företag och ÅRL för onoterade företag. Om man jämför årsredovisning som är upprättad enligt Bokföringsnämnden och IAS så finns det stora skillnader. Respondenterna tycker detta är en nackdel som försvårar jämförbarheten. Den som läser företagets årsredovisning måste vara mer insatta i vilket regelverk det är som företaget följer. Man måste först läsa och förstå vilka ramar och regler redovisningen är upprättad enligt. Beroende på om företaget följer ÅRL eller Redovisningsrådets rekommendationer kommer det att bli olika analyser och olika resultat.

5.2.3 Effekter och förändringar i företagets BR och RR på kort och lång sikt

Effekten som de flesta företagen kommer att få vid övergången till IAS 19 på kort sikt är en ökad belastning på företagets resultat. Det är vanligt att företagen tar den negativa belastningen direkt mot eget kapital, detta leder till att företagens nyckeltal påverkas negativt. Det finns företag som väljer andra metoder, som t.ex. att periodisera belastningen under ett visst antal år. Det finns också möjlighet att periodisera den negativa belastningen under 5 år enligt de nya pensionsredovisningsreglerna, vilket en del företag valt att använda sig av. Vanligast är dock, enligt våra respondenter, att företagen väljer att ta effekten direkt mot eget kapital.

Några av respondenterna tror att pensionsåtagandet kommer att bli något högre i IAS- systemet. Å andra sidan bör ränteantagandet rimligtvis vara något högre i IAS 19-värden än i Tryggandelagens-värden och det sänker pensionsåtagandet väsentligt. En av respondenterna tror att det skulle innebära att man i ett företag med många yngre anställda kan få en högre pensionsskuld på grund av de framtida löneökningarna. De förräntade löneökningarna kan bli större, i synnerhet om man har unga människor i välutbildade yrken. En annan respondent anser att de nya reglerna kan slå hårt mot företag som har en stor del anställda i 50-55 års ålder och att dessa företag kommer få en högre pensionsskuld.

Några av respondenterna tycker det är svårt att säga något generellt om effekterna, utan säger att man bör titta på respektive bolag. Effekterna kommer att vara olika beroende på åldersstrukturen på företagets anställda, anställningstiden och hur stor del av pensionsplanen som ligger utanför ITP. Vidare anser de flesta att säkerhetsintervallet är ganska stort i och med korridorreglerna, därför är det mycket svårt att säga något generellt eftersom effekterna kommer att bli varierande.

5.2.4 Problem och svårigheter vid implementeringen av IAS 19

De flesta av respondenterna tycker att det som är mest komplicerat med IAS 19 är att göra de aktuariella beräkningarna. Det som är vanligt i Sverige är ITP-planen som redovisas som en förmånsbestämd plan och som beräknas enligt Projected Unit Credit Method. De försäkringsbolagen som finns i Sverige t.ex. Alecta har haft svårigheter med att räkna ut förpliktelsen arbetsgivarna har till anställda på individnivå, samt hur mycket respektive arbetsgivarna bidragit genom att betala in premierna under åren. Detta kan vara svårt att bedöma, eftersom det beror på flera olika faktorer som t.ex. hur väl pengarna förräntas, på förändringarna i den anställdes lön eller hur pass rätt försäkringsbolaget ligger i sin premiesättning. Respondenterna menar att det är väldigt svårt att säga hur Alecta sätter sina premier. Det kan vara ovannämnda osäkerhetsfaktorer som kan göra att det är svårt att räkna ut pensionsförpliktelsen och sedan fördela pengarna på olika arbetsgivare. Alecta klarar inte av att göra detta enligt experter och Redovisningsrådets bedömningar. Egentligen skulle alla börsnoterade företag ha börjat tillämpa IAS 19 från 2004. Eftersom det saknas tillräcklig information från försäkringsbolagen har företagen skrivit i sina rapporter att de förmånsbestämda planerna behandlas som avgiftsbestämda. Det betyder i teorin att ITP-planen är en förmånsbestämd plan, men på grund av de tekniska svårigheterna som finns så får den behandlas som en avgiftsbestämd plan.

En av respondenterna nämner att FAR gav ut en ny rekommendation, den 10 december 2004, som bygger på en blivande ändring i IAS 19. I rekommendationen fastställs de kriterier som ett företag ska använda för att beräkna åtagandet, samt hur ett överskott eller underskott ska bokföras. Enligt kriteriet ska det finnas ett separat avtal mellan företaget och försäkringsgivaren, som reglerar hur överskottet eller underskott ska fördelas. Något sådant finns inte mellan Alecta och de försäkrade och om IAS 19 ändras på det sättet som nu aviserats så kommer det att vara tillåtet att redovisa den förmånsbestämda plan, ITP-planen hos Alecta, som avgiftsbestämd med vissa tilläggsupplysningar. En respondent anser att detta ger

en väsentligt mindre komplicerad redovisning för anslutna Alecta-företag samt en bättre bild av de faktiska förhållandena. Men det är inte säkert ännu att IASB kommer att godkänna förslaget.

En av respondenterna anser att en av svårigheterna är att hitta relevant underlag för PUCM-beräkningen och även i viss mån att fastställa räntesatsen på ett tillförlitligt sätt. Det krävs likvärdiga antaganden mellan liknande företag. I USA är det företagsledningens bedömning som styr vilka faktorer man ska arbeta med. Men i grunden måste det finnas relevans och anknytning till hur andra företag bedömer faktorerna. Sådan koordination finns inte ännu, utan man har väldigt olika idéer om vad som ska gälla, vilket naturligtvis leder till väldigt bristande jämförbarhet mellan företagen. Detta kommer successivt att utjämnas när allt fler företag kommer att rapportera enligt de antaganden de arbetar med.

Vissa av respondenterna upplever inte att det finns några stora problem när det gäller implementeringen av de nya pensionsredovisningsreglerna. Det finns dock många väsentliga skillnader mellan FAR 4 och RR 29/IAS 19, men eftersom företagen och revisionsbyråerna inte behövt göra beräkningarna själva har det inte orsakat några större problem hanteringsmässigt. Däremot kan de aktuariella antagandena vara svåra att göra, eftersom företaget ska bedöma framtida löneökningar och de anställdas återstående livslängd, och sådana antaganden kan ibland vara en ren gissning.

5.2.5 Revisorns roll i det förändrade regelverket

Enligt respondenterna så har revisorerna ett stort ansvar med att utbilda sig själva för att säkerställa att man har den information som krävs, eftersom de under en lång tid framåt kommer att vara en motor i processens utveckling. Enligt respondenterna har revisorns roll förändrats oerhört mycket de senaste åren. Det är inte längre samma yrke som det var på 60-70 talet, då det enbart var Aktiebolagslagen och sunt förnuft som gällde. Det kommer att bli mycket svårare och mer riskfyllt, eftersom det alltid är den revisor som skrivit under revisionsberättelsen som på slutet bär risken. De kommer även att få lägga ner mer tid på att titta på varje enskild händelse isolerat för att kontrollera om det finns något i regelverket som reglerar detta. Detta innebär att det sunda förnuftet som tidigare används i stor utsträckning får ställs lite åt sidan.

Respondenterna anser att revisorns ansvar är att informera företagen. Införandet av IAS-regelverket innebär att det kommer krävas mer konsultinsatser från revisionsbyråerna. Det innebär ökade kostnader för företagen, speciellt under en övergångsperiod, eftersom implementeringen av de nya reglerna ofta kräver konsulttjänster

5.3 Sammanfattning

I detta kapitel har en resultatredogörelse av de intervjuer som genomförts presenterats. Först presenterades en sammanställning av de intervjuer som utförts på de utvalda företagen. Resultatet från dessa har uppvisats under ett antal utvalda

teman. Det som de flesta företag upplevt som ett problem var samarbetet med Alecta vad gäller redovisningen av ITP-planen. Alectas oförmåga att presterade de nödvändiga beräkningar som företagen behöver har resulterat i att man valt att redovisa ITP-planen som avgiftsbestämd plan trots att den egentligen är att betrakta som en förmånsbestämd plan. De största fördelar man på företagen kan se med de nya redovisningsregleran är att dessa ökar jämförbarheten mellan olika företag. Den största nackdelen som man kan se är att det kan bli krångligare för människor att förstå redovisningen. Respondenterna på företagen tror även att revisorerna står inför en förändring som kanske är större än den som själva företagen står inför eftersom det kommer att ställas högre krav på revisorernas kompetens.

En resultatredovisning av de möten som genomförts med auktoriserade revisorer följer efter företagen. Även dessa resultat presenteras under ett antal utvalda teman. Revisorerna tycker att den största fördelen med de nya redovisningsreglerna är den ökade jämförbarheten samt att de ger en mer rättvisande bild av ett företag. Man tror dock till skillnad från företagets representanter att det kan vara svårt att få bort de förmånsbestämda pensionsplanerna eftersom dessa är mer fördelaktiga för individen. Precis som företagen upplever man att Alecta hitintills varit det stora problemet då detta inneburit att man i praktiken inte kan redovisa enligt RR 29/IAS 19.

I det följande kapitlet presenteras de slutsatser som kan dras utifrån studien, det är också här som forskningsfrågan kommer att besvaras.

6. Slutdiskussion

I detta kapitel besvaras forskningsfrågan: *Vilka förändringar och effekter kan man utläsa i kvartalsrapporterna och årsredovisningarna hos de företag som har börjat tillämpa RR 29/IAS 19, samt vilka problem och konsekvenser har implementeringen av de nya reglerna skapat?*

Forskningsfrågan bemöts utifrån den empiri som tidigare presenterats i uppsatsen. Här presenteras även reflektioner över studiens slutsatser. Avsnittet avslutas med att ge blivande studenter förslag på fortsatta studier inom ämnesområdet, alternativt förslag till D-uppsats.

6.1 Forskningsfrågan besvaras

Redovisningen står inför en stor förändring i och med att IFRS regelverket införs i EU. Genom de två undersökningar vi gjort har problem och konsekvenser av de nya reglerna kunnat identifieras. Nedan presenteras de slutsatser som kan dras utifrån den insamlade teorin och empirin.

6.1.1 Förändringar och effekter i kvartalsrapporter och årsredovisningar

De ekonomiska effekterna återfinns främst i balansräkningen, men i vissa bolag syns även en viss förändring i resultaträkningen. Den kortsiktiga ekonomiska effekten för samtliga bolag är att pensionsskulden har ökat eller minskat beroende på tidigare tillämpade redovisningsprinciper. Detta leder vanligtvis till en direkt engångsjustering mot eget kapital, dock kan en ökning av pensionsskulden fördelas linjärt över maximalt fem år, något som då belastar resultatet. De företag som medverkat i vår studie har samtliga valt att redovisa engångseffekten direkt mot eget kapital.

Den stora förändringen på lång sikt är att det exakta pensionsåtagandets storlek kan utläsas, vilket är en av nyheterna som de nya reglerna medför. I den dokumentstudie av företagens kvartalsrapporter och årsredovisningar som genomförts kan vi inte utläsa någon trend som påvisar att pensionsskulden oftare ökar eller minskar. Avslutningsvis kan vi konstatera att det är svårt att se några generella effekter hos företagen, eftersom individuella faktorer såsom ålderstruktur och anställningstid styr pensionsåtagandets framtida storlek.

Redovisningsinformation ska enligt jämförbarhetsprincipen vara jämförbar mellan olika år, i förhållande till andra företag och mellan företag i olika länder. För att dessa villkor ska uppfyllas har man för avsikt att samma redovisningsprinciper ska användas internationellt av alla företag. Övergången till RR 29/IAS 19 medför att redovisningsprinciperna mellan två olika räkenskapsår kommer att förändras. Enligt jämförbarhetsprincipen är det tillåtet att byta redovisningsprincip givet att det ger en mer rättvisande bild av företagets finansiella ställning. Som följd av denna princip måste det framgå i noterna i årsredovisningarna och kvartalsrapporterna att företaget ändrat sina

redovisningsprinciper. Jämförelsetal för föregående år ska också beräknas och redovisas. De undersökta företagen har samtliga lämnat upplysning om ändringen och hänvisar till RR 5, Redovisning av byte av redovisningsprincip.

6.1.2 Identifierade problem

Det största problemet som framkommit under intervjuerna med företag och revisorer är redovisningen av ITP-försäkringen hos Alecta. Problemet företagen ställts inför är att de inte haft någon möjlighet att skaffa det underlag som krävs för att redovisa planen enligt de nya pensionsredovisningsreglerna. Enligt ett tidigare uttalande från Redovisningsrådets Akutgrupp, URA 42, skulle en ITP-försäkring hos Alecta redovisas som en förmånsbestämd plan, vilken omfattar flera arbetsgivare. Redovisningsrådets rekommendation RR 29, *Ersättningar till anställda*, har väckt en hel del olika frågor, då Alectas försäkringstekniska beräkningsantaganden inte överensstämmer med RR 29. Beräkningarna är otillräckliga, eftersom den proportionella andelen av den förmånsbestämda förpliktelsen inte kan räknas ut. Vidare kan inte korrekta beräkningar göras av förvaltningstillgångarna och de kostnaderna som planen medför. Då bolagen inte haft tillgång till korrekt information som gör det möjligt att redovisa denna plan som en förmånsbestämd plan för räkenskapsåret 2004, har bolagen istället redovisat denna som en avgiftsbestämd plan. Detta i väntan på att instruktioner skulle komma från normbildarna i Sverige om hur företagen bör redovisa en pensionsplan försäkrad hos Alecta.

Problem har dock uppstått på olika håll runt om i Europa, vilket medfört att IASB och dess akutgrupp IFRIC under 2004 behandlat frågan om hur en sådan plan ska redovisas, enligt IAS 19. FARs redovisnings- och revisionskommittéer har som ett led i detta kommit med ett auktoritativt uttalande per den 10 december 2004, om hur ITP-försäkrade pensionsplaner i Alecta skall redovisas. Uttalandet från FAR omfattar både den svenska redovisningen och IFRS regelverket, eftersom RR 29 baseras på IAS 19.

I FARs nya uttalande uppmantras därför företagen inför bokslutet 2004 att redovisa pensionsplaner i Alecta som en avgiftsbestämd plan och lämna de upplysningar som RR 29/IAS 19 kräver. Företaget bör lämna upplysning om att planen är en förmånsbestämd plan, men att själva uppbyggnaden av ITP-planen inte gör det möjligt för företaget att redovisa planen såsom en förmånsbestämd plan.

I de undersökta företagens årsredovisningar och kvartalsrapporter framgår det i noterna att den förmånsbestämda pensionsplanen inte kan redovisas enligt RR 29/IAS 19 på grund av otillräcklig information från Alecta. Den förmånsbestämda planen redovisas därför som en avgiftsbestämd plan med utökade tilläggsupplysningar.

Avslutningsvis kan konstateras att Alecta-problematiken medfört att RR 29/IAS 19 inte kunnat implementeras i sin helhet i svenska koncerner. Följden blir en väsentligt mindre komplicerad redovisning för Alecta-anslutna företag.

Ett annat gemensamt problem, som främst de företag som valt att implementera reglerna tidigt upplevde, var att det fanns mycket begränsad kunskap om IAS-reglerna i Sverige. Även de företag som implementerat reglerna senare anser att kunskapen inom Sverige varit begränsad men att man tror detta kommer att ändras på några års sikt.

Ett annat problem är att ITP-planen beräknas enligt Projected Unit Credit Method, vilket är en osäker metod, eftersom den bygger på framtida bedömningar. Det finns svårigheter att hitta relevant underlag för beräkningarna, samt att fastställa räntesatsen på ett tillförlitligt sätt. Företag har olika idéer om vad som ska gälla, vilket leder till olika beräkningsmetoder och därigenom bristande jämförbarhet.

6.1.3 Konsekvenser av de nya reglerna

På sikt tror vi att den förmånsbestämda planen kommer att försvinna p.g.a. att företagen i Sverige har fått upp ögonen för den risk som en förmånsbestämd plan innebär. Vissa av de företag vi varit i kontakt med uppger att de redan har börjat plocka bort dessa. En av anledningarna till att företagen blivit mer uppmärksamma på denna typ av planer är att de blivit mer synliga i balansräkningen i och med att RR 29 börjat gälla.

De omfattande upplysningskraven som de nya reglerna medför tenderar att tynga ned årsredovisningarna med för mycket information. Den kan därmed bli översködlig för den vanlige aktieägaren, medan en mer kunnig läsare kan få större nytta av den.

Något som framkommit vid samtliga intervjuer är dock att redovisningen enligt de nya reglerna kommer att ge en mer rättvisande bild över företagens resultat och ställning, vilket medför ökad transparens. En annan konsekvens är att jämförbarheten mellan olika företag ökar.

Revisorns roll kommer troligen att förändras mycket i framtiden, då efterfrågan på expertkunskap inom de respektive områdena kommer att efterfrågas. Kostnaderna för införandet av RR 29/IAS 19 specifikt har inte varit så omfattande, då flertalet av företagen inte använt sig av någon omfattande extern hjälp från t.ex. revisorer. Företagen anser inte att det ligger i revisorernas roll, då de sedan ska revidera företaget. Kostnaderna som uppstått i samband med införandet, består främst av de aktuariatella antaganden som flertalet företag valt att handla från externa aktuarier. Som konsekvens av detta tror vi att aktuariernas yrkesroll kommer att förändras, då det uppstått en stor efterfrågan av deras tjänster.

6.2 Studiens teoretiska bidrag

Redovisning i Sverige har genomgått stora förändringar sedan den finansiella krisen på 1930-talet. Revisorskåren har tagit på sig ett större ansvar för att kontrollera att redovisningsprinciper och normer följs. Staten har också börjat

agera för att upprätthålla ordning på marknaden och ställa högre krav på redovisning i Sverige. Staten grundade Bokföringsnämnden för att kontrollera och påverka redovisningens utveckling.¹⁷⁵ Staten i Sverige är direkt involverad i redovisningens reglering och i godkännande av revisorer.¹⁷⁶ Men på senare tid har statens inflytande minskat och en rad finansiella skandaler och kritiska situationer, som finansiell kris på 1990-talet samt Skandia-skandalen och IT-kraschen i början av 2000-talet, uppstått. Dessa har orsakat en förtroendekris till kapitalmarknaden hos allmänheten och väckt en debatt om behov av ökade statsreglering av kapitalmarknaden. Under senare tid har även behovet av gemensam lagstiftning inom redovisning har växt fram. Detta har lett till en utveckling av ett gemensamt regelverk för EU-länder. Regelverket innebär en stor reform på redovisningsområdet och även stora ekonomiska förändringar för EU-länder. Utveckling av den nya lagstiftningen inom redovisning är en konsekvens av globaliseringen av världens kapitalmarknad och ökade krav på redovisningen och revisorsyrket.

Sverige är ett relativt litet land som kan utveckla sina egna redovisningsregler, normer och praxis, men på grund av landets förhållandevis lilla storlek inte kan sprida dessa runt om i världen. Globaliseringen som de nya reglerna medför betyder att Sverige går miste om sin förmåga att utveckla egna redovisningsregler. Företag i Sverige blir pressade till att använda internationella redovisningsstandarder för att agera på den världsomfattande kapitalmarknaden. I Sverige har kunskapen om de nya IAS-reglerna varit begränsad och man har därför varit tvungen att anlita experter utomlands. Detta innebär att det finns problem med IASB i praktiken, på grund av otillräcklig kunskap om hur reglerna ska tillämpas. De länder som omfattas av IASB-regelverket får därmed skaffa sig kunskap från de länder som har besitter denna.

6.3 Reflektioner över studiens slutsatser

De här tio veckorna har lärt och utvecklat oss otroligt mycket. Vi har under denna begränsade tid skaffat oss en kunskap som kommer att hjälpa oss i skrivandeprocessen i framtida uppsatser. Att söka egen relevant teori är en utmaning som man inte stöter på under traditionella teoretiska kurser. Självklart har denna nya kunskap medfört att man skulle ha gjort saker och ting annorlunda om man skrivit en ny uppsats i dag. Vi vill därmed lämna några generella råd som andra uppsatsskribenter kan ha nytta av, samt redogöra för de förändringar vi skulle göra för att åstadkomma en ännu bättre uppsats om vi börjat skriva idag.

Något vi hade gjort annorlunda är att vi hade börjat diskutera ämne tidigare och undersökt att det fanns bra och relevant litteratur inom ämnet. Vi har haft en del problem med att de böcker som vi blivit rekommenderade av vår handledare varit utlånade och därmed inte tillgängliga. Vi hade önskat att vi använt oss av mer internationellt gångbar litteratur, vilket styrkt vår teori. Inom pensionsområdet finns en viss begränsning vad det gäller tryckt litteratur,

¹⁷⁵ Willmot H, Regulation of Accountancy and Accountants, Vol 5, nr 2 (1992), s. 44 ff

¹⁷⁶ Puxty A, Modes of regulation in advanced capitalism, Vol 12 (1987), s.285 ff

eftersom detta är ett område som förändras kontinuerligt. Då den tryckta litteraturen varit inaktuell har vi därför fått använda oss av Internet i vissa sammanhang. Vid användandet av information som inhämtats från Internet är det av stor vikt att förhålla sig kritisk till denna. För att säkerställa att korrekt information använts i arbetet har vi endast använt oss av sidor som kan ses som tillförlitliga.

När det gäller genomförda intervjuer är det stora variationer på den information de alstrat. Vårt råd är därför att kontrollera att personen i fråga har den kunskap som krävs för att besvara frågorna. Att de tackar ja till en intervju säkerställer inte att de sitter med den kunskap som man behöver. I vårt fall har vi enbart använt oss av personer inom de högre posterna på företagen, såsom koncernekonomichefer. Revisorerna vi intervjuat har haft kunskap om de allmänna reglerna och den intervjumall som vi utformat har haft lite av en för generell karaktär. Detta har inneburit att frågorna lätt glidit över till regelverket i helhet. För att få bra svar på detaljfrågor rekommenderar vi att man intervjuer byråns experter, d.v.s. pensionsexperter för vår del.

För att skapa en bild av det omfattande problem som företagen anser att Alecta har med att leverera relevant information, hade det varit intressant att intervjua Alecta. Man hade därmed belyst problemet även från deras aspekt genom att fånga deras åsikter, som ett försvar mot den kritik som framkommit under uppsatsens framväxt. Aktuariernas alltmer framträdande roll i de nya pensionsredovisningsreglerna gör att det kunde ha varit av intresse att intervjua representanter även från denna yrkesgrupp.

6.4 Förslag till fortsatta studier

Den genomförda studien har väckt en rad olika frågor och tankar hos oss. Vi tycker att det skulle vara intressant att genomföra en liknande studie inom ämnet nästa år eller senare. Företagen har då tillämpat reglerna ett tag och konsekvenserna och förändringarna syns tydligare i bolagens balans- och resultaträkningar. Eftersom de nya pensionsredovisningsreglerna börjat gälla från och med 2004 har vi inte haft möjligheten att studera reglernas konsekvenser i företagens årsredovisningar, som kommer ut först under nästa år.

Dessutom hade det varit intressant att se om Alecta och Redovisningsrådet kommer ut med någon ny information om hur ITP-planen i Alecta ska redovisas nästa år. Införandet av RR 29/IAS 19 har väckt en stor debatt om hur pensionsförsäkringar i Alecta ska redovisas, eftersom Alecta inte har kunnat tillhandahålla nödvändig information eller beräkningar. En tillfällig lösning har varit att redovisa förmånsbestämda planer som avgiftsbestämda enligt FAR:s uttalande från 2004-12-10. Men det hade varit intressant att se om detta kommer att förändras nästa år och vilka konsekvenser som förändringen kan innebära för pensionsredovisning.

Källförteckning

Publicerade artiklar

Accounting, Auditing & Accountability Journal, volume 5, no 2, 1992, Regulation of Accountancy and Accountants: A Comparative Analysis of Accounting for Research and Development in Four Advanced Capitalist Countries, Hugh C. Willmott, Anthony G. Puxty, Keith Robson, David J. Cooper, E. Anthony Lowe.

Accounting, Organizations and Society, volume 16, 1991, Role Making for Accounting while the State is watching, Sten Jönsson.

Accounting, Organizations and Society, volume 12, 1987, Modes of Regulation in Advanced Capitalism: Locating Accountancy in Four Countries, A.G. Puxty, Hugh C. Willmott, Tony Lowe, David J. Cooper.

Accountancy, June 2002, IASB responds on pensions, Anne McGeachin

Accountancy, July 2004, Plans for pensions, Anne McGeachin

Balans nr. 8-9, 2001, Ersättningar till anställda, Sven-Åke Svenberg

Balans nr. 8-9, 2002, Om pensionsredovisning i Telia och ABB, Rolf Rundfelt

Balans nr. 1, 2003, Ny rekommendation från Rådet om ersättningar till anställda - Övergång till RR 29 2004 och till IAS/IFRS 2005, Sven-Åke Svenberg

Balans nr. 2, 2003, Ändrad redovisning av pensioner, Rolf Rundfelt

Balans nr. 4, 2003, Hög tid att förbereda anpassningen till RR 29, Claes Janzon

Balans nr. 11, 2003, Nyheter inför bokslutet 2003

Litteratur

Alvesson Mats, Sköldberg Kaj, Tolkning och reflektion - Vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod, Studentlitteratur, Lund, 1994.

Andersen Ib, Den uppenbara verkligheten - Val av samhällsvetenskaplig metod, Studentlitteratur, Lund, 1998.

Artsberg Kristina, Redovisningsteori – policy och praxis, Liber Ekonomi, Malmö, 2003.

Axelmann Lennart, Philips Dan, Wahlquist Ola, IAS/IFRS 2005 – En jämförelse mellan International Accounting Standards och Redovisningsrådets rekommendationer, Ernst & Young skriftserie nr. 55, Stockholm, 2003.

- Bryman Alan, Samhällsvetenskapliga metoder, Liber Ekonomi, Telleborg, 2002.
- Bryman Alan, Bell Emma, Business research methods, Oxford University Press, Oxford, 2003.
- FAR Samlingsvolym Del 1, Far Förlag, Stockholm, 2004.
- FAR - Internationell Redovisningsstandard i Sverige – IAS med SIC-tolkningar, Far Förlag, Stockholm, 2003.
- Halvorsen Knut, Samhällsvetenskaplig metod, Studentlitteratur, Lund, 1992.
- Hendriksen Eldon, Van Breda Michael, Accounting Theory 5:e edition, Irwin, Boston, 1992.
- Bengtsberg M, Bergendal C, Lilieblad F, Lind G, Lindblad P, Handbok FPG/PRI, Pensionsgaranti: PRI-pensionstjänst och HFK-Helium Finansiell Kommunikation, 2004
- Jacobsen Dag, Vad, hur och varför?, Studentlitteratur, Lund, 2002.
- Kam Vernon, Accounting Theory, Wiley, Singapore, 1990.
- Kinserdal Arne, Affärsredovisningens logik. Ett internationellt perspektiv, Studentlitteratur, Lund, 1995.
- Lönnerblad, Mats- Från bankkris till börs kris, 2003.
- Nilsson Stellan, Redovisningens normer och normbildare, Studentlitteratur, Lund, 1999.
- Patel Runa, Davidsson Bo, Forskningsmetodikens grunder, Studentlitteratur, Lund, 1994.
- Reinecker Lotte, Stray Jorgensen Peter, Att skriva en bra uppsats, Liber, Malmö, 2002.
- Riahi-Belkaoui Ahmed, Accounting Theory, Thomson Learning, London, 2004.
- Schroeder Richard, Clark Myrtle, Accounting Theory 6:th edition, Wiley, New York, 1998.
- Schroeder Richard, Clark Myrtle, Cathey Jack, Accounting Theory and Analysis, Wiley, New York, 2001.
- Thomasson Jan, Den nya affärsredovisningen, Liber Ekonomi, Malmö, 2003.
- Thorell Per, Företagens redovisning, Studentlitteratur, Uppsala, 2003

Årsredovisningar/kvartalsrapporter

ABB AB
Alfa Laval AB
Gambro AB
NCC AB
Perstorp AB

Skandia AB
Telia AB

Muntliga källor

Bjärehäll Ola, Auktoriserad Revisor, Öhrlings PriceWaterhouseCoopers, personlig intervju i Lund 2004-12-07.

Börjesson Hans, NCC AB, Stockholm, telefonintervju 2004-12-09.

Eidstrand Lars-Göran, Pension Manager, Teliasonera, telefonintervju 2004-12-09.

Eriksson Jan, Auktoriserad revisor SET Revisionsbyrå samt ledamot i Redovisningsrådet, personlig intervju i Stockholm 2004-12-17

Gustafsson Yvonne, redovisningschef, Gambro AB, personlig intervju i Lund 2004-12-15.

Haak Anita, Group Financial Control, ansvarig för den finansiella rapporteringen, Perstorp AB, personlig intervju i Perstorp 2004-12-16.

Larsson Fredrik, koncernredovisningschef, Vice President, Corporate Accounting, Gambro AB, telefonintervju 2004-12-09.

Lindh Ulf, pensionsexpert, Perstorp AB, personlig intervju i Perstorp 2004-12-16.

Nilsson Monika, Auktoriserad Revisor, Deloitte Consulting, personlig intervju i Malmö 2004-12-08

Nordin Ann-Charlotte, Auktoriserad revisor, SET Auktoriserade Revisorer, personlig intervju i Malmö 2004-12-03.

Olsson Dag, Group Controller, Alfa Laval AB, personlig intervju i Lund 2004-12-02.

Thuresson Thomas, Executive Vice President, Chief Financial Officer, CFO, Alfa Laval AB, personlig intervju i Lund 2004-12-02.

Elektroniska källor

<http://www.abb.se>

<http://www.alecta.se>

<http://www.alfalaval.com>

<http://www.collectum.se>

<http://www.deloitte.com>

<http://www.di.se>

<http://www.dn.se>

<http://www.far.se>

<http://www.fora.se>

<http://www.foreningssparbanken.se>
<http://www.forsakringskassan.se>
<http://www.fpg.se>
<http://www.gambro.se>
<http://www.kpa.se>
<http://www.kpmg.se>
<http://www.ncc.se>
<http://www.perstorp.com>
<http://www.ppm.nu> <http://www.skatteverket.se/>
<http://www.pri.se>
<http://www.ptk.se>
<http://www.pwc.com>
<http://www.regeringen.se>
<http://www.set-revision.se>
<http://www.skandia.com>
<http://www.spv.se>
<http://www.teliasonera.se>

Bilaga 1- intervjumall till företagen

1. Företagsnamn: _____
2. Namn på intervjuad person: _____
3. Vilken titel/position har du i företaget?
4. Vad ingår huvudsakligen i dina arbetsuppgifter?
5. De nya redovisningsreglerna, RR 29/IAS 19, började gälla 1 januari, 2004. När började Ert företag tillämpa dessa i redovisningen?
6. När började Ni förbereda den process som det innebär att implementera de nya reglerna?
7. Hur har förberedningsproceduren gått till? (t.ex. utbildning, manualer, tidsplan, extern hjälp mm)
8. Hur har det faktiska genomförandet gått till?
9. Har Ni upplevt att Ni saknat nödvändig information och kunskap?
10. Om Ni upplevt att Ni saknat nödvändig information var och hur har Ni då skaffat Er denna och har den varit svår att ta reda på?
11. Då Ni har privatanställda tjänstemän erbjuds Ni tjänstepension i ITP-planen, har Ni valt att tillämpa FPG/PRI-modellen, som innebär att företaget själv tar hand om pensionskapitalet fram till dess att pensionerna ska utbetalas, eller har Ni valt att låta Alecta förvalta tjänsteförsäkringarna?
12. Om Ni tillämpar FPG/PRI-modellen har Ni då haft några problem med att få relevant information som underlag till redovisningen?
13. Om Ni har försäkringarna hos Alecta har Ni då haft några problem med att få relevant information som underlag till redovisningen?
14. De nya reglerna medför bl.a. att man måste använda sig av aktuariella beräkningar. Har Ni valt att köpa denna tjänst från Alecta eller PRI eller har Ni gjort beräkningarna själva?
15. Tror du att de aktuariella antagandena kan medföra att redovisningen kan manipuleras och därmed bli missvisande?
16. Har revisorer hjälpt Er i förändringsprocessen?
17. Hur upplever Ni revisorns roll i det förändrade regelverket?
18. Har de nya reglerna medfört stora kostnader för t.ex. utbildning, revisorskonsultation och utvecklandet av ett nytt redovisningssystem/rapportform?
19. Har personalen informerats och utbildats och i så fall på vilket sätt?
20. Vilka problem har Ni upplevt att Ni haft och vad beror dessa problem på?
21. Anser Ni att RR 29/IAS 19 är svår att tolka av redovisningskunniga?
22. Vilka ekonomiska effekter kan Ni utläsa i Er resultat- respektive balansräkning?
23. Ge exempel på kortsiktiga konsekvenser?
24. Ge exempel på troliga långsiktiga konsekvenser?
25. Vad upplever Ni att syftet med de nya reglerna är?
26. Kommer de omfattande och detaljerade informations- och upplysningskravet innebära ett problem för Er?
27. Tror Ni att kvaliteten på informationen till kapitalmarknaden kommer att bli bättre genom de nya reglerna?
28. Vad är Er attityd/inställning gentemot att nya principer införs?
29. Tror Ni att en harmoniserad redovisning medför minskade problem i framtiden?
30. Vad anser Ni att det finns för fördelar- respektive positiva konsekvenser av de nya reglerna?

31. Vad anser Ni att det finns för nackdelar respektive negativa konsekvenser av de nya reglerna?
32. Har Ni något övrigt som Ni vill tillägga?

Bilaga 2- Intervjumall till revisorerna

1. Namn på revisionsbyrå: _____
2. Namn på intervjuad person: _____
3. Vilka fördelar anser Ni att det finns med IAS 19/ RR 29?
4. Vilka nackdelar anser Ni att det finns med IAS 19/ RR 29?
5. Vilka effekter och förändringar innebär de nya reglerna i IAS 19 för företagets balans- och resultaträkning på kort sikt respektive på lång sikt?
6. Anser Ni att IAS 19 ger en mer rättvisande bild av koncernens finansiella ställning?
7. Anser Ni att implementering av de nya reglerna leder till bättre information för företagets intressenter?
8. Har Ni upplevt problem eller svårigheter hos företagen vid implementeringen av IAS 19/ RR 29, vilka?
9. Påverkar det jämförbarheten mellan noterade och onoterade bolag att det nu finns två olika regelverk i Sverige, Tryggandelagen respektive IAS, och i så fall hur?
10. Anser Ni att IAS 19/ RR 29- reglerna är för komplicerade och innehåller för många obligatoriska upplysningskrav ?
11. Anser ni att reglerna kommer att medföra ökade kostnader för företag, t ex kostnader för att få fram ny information, kostnader för konsulttjänster, utbildning mm?
12. Vad skulle Ni själv vilja ändra i RR 29/IAS 19?
13. Hur upplever Ni revisorns roll i det förändrade regelverket?
14. När började Ni er interna utbildning på byrån?
15. När var den första gången Ni stötte på ett företag som antagit de nya pensionsreglerna?
16. Har Ni något övrigt som Ni vill tillägga?

Appendix

ABB är ett av de ledande företagen inom kraft- och automationsteknik. Företaget levererar sina varor och tjänster till industriföretag och kraftföretag. ABB, Asea Brown Boveri Ltd, bildades 1988 av två företag, Asea och BBC, Brown Boveri & Cie, som i sin tur grundades på 1800-talet i Sverige och Schweiz. Båda moderbolagen äger 50 % i ABB. Sedan 1998 har företaget expanderat kraftigt och förvärvat ett tiotal företag i bl.a. USA, Västeuropa och Asien. ABB-koncern äger idag företag i ca 100 länder.¹⁷⁷ De sista åren har företaget även rationaliserat sin verksamhet för att kunna fokusera på kärnverksamheterna: kraftteknik och automationsteknik. ABB:s försäljning uppgick till 18795 MUSD för år 2003 och antalet anställda var 116 464 vid årets utgång.¹⁷⁸

Alfa Laval grundades av Gustaf De Laval, som redan 1879 utvecklade sin första centrifug separator. Företaget noterades på Stockholmsbörsen 1901 och vid Gustafs död ägde han 37 företag och 92 patent. Idag är Alfa Laval ett globalt företag som är världsledande leverantör i ett 100-tal länder av specialprodukter och processtekniska lösningar. De tillverkar utrustning, såsom pumpar, värmeväxlar, centrifuger, separatorer och ventiler för olika ändamål och kundgrupper. Systemen möjliggör värmning, kylning, separation och transport av ett flertal ämnen, t.ex. kemikalier, läkemedel, mat, dryck och olja.

Alfa Laval Nordic AB består av de nordiska ländernas säljbolag. I Sverige finner man huvudkontoret i Tumba och försäljningskontor i Göteborg och Sundsvall. Det finns även ett lokalkontor beläget i Lund. De nordiska länderna har sammanlagt 230 anställda, varav 70 personer är sysselsatta i Sverige. Företaget omsätter ca 145 miljoner EURO. Organisationen marknadsför de olika produkter och system som Alfa Laval erbjuder inom separering, värmeväxling och flödesteknik. Deras kunder verkar inom industrin och energisektorn och består främst av reningsverk, bryggerier och företag inom livsmedelstillverkning och sjöfarten.

Företaget är uppdelat i tre olika segment för att kunna ge maximal service till klienterna. Segmenten utgörs av två försäljningsavdelningar, en teknisk rådgivning samt Parts & Service.

Gambro AB grundades i Lund redan 1964 av Holger Crafoord. Gambro är en förkortning av "Gamla Brogatans Sjukvårdsaffär Aktiebolag" och affärsidén var att utveckla professor Nils Alwalls tankar om den första konstgjorda njuren. Tillverkningen av engångsdialysatorer och dialysmaskiner startade i en fabrik i Lund så tidigt som 1967. Kort därefter expanderade man med ytterligare en fabrik, belägen i tyska Hechingen. 1983 blev Gambro noterade på Stockholmsbörsen. Gambrofamiljen har sedan dess gradvis utökats till ett globalt företag och är idag världsledande inom njursjukvård, blodkomponentteknologi och diverse tjänster inom vårdsektorn. Gambro tillverkar dialysprodukter och driver 700 dialyskliniker världen över, vilka behandlar 55 100 patienter varje år. De levererar även blodbanksteknologi. Verksamheten är uppdelad i de tre affärsområdena; Gambro Renal Products, Gambro Healthcare och Gambro BCT.¹⁷⁹ Deras främsta marknader är den Europeiska och USA, men bearbetning sker på nya marknader

¹⁷⁷ <http://www.abb.se/>

¹⁷⁸ <http://www.abb.se/>

¹⁷⁹ <http://193.15.174.143/Page.asp?id=1866>

såsom Japan, övriga Asien och Latinamerika. Företaget har i nuläget 21 200 anställda i ett 40-tal länder världen över. År 2003 hade man en omsättning på 26,1 miljarder SEK, motsvarande 3,2 miljarder dollar.

NCC grundades genom att JCC och ABV 1988 gick samman och bildade NCC, Nordic Construction Company. 1991 gick NCC samman med Nordstrjeman under namnet NCC. Det är även 1991 som man kan börja handla med NCC-aktien på Stockholmsfondbörs.¹⁸⁰ NCC är ett av Nordens ledande företag inom bygg- och fastighetsbranschen. Under 2003 hade man en omsättning på 45 miljarder kronor och omkring 24 000 anställda. Företaget utvecklar bostads- och fastighetsprojekt, bygger kontor och industrilokaler samt bostäder. Man bygger även vägar och anläggningar och övrig infrastruktur och kan erbjuda sina kunder insatsvaror i produktion som kross, asfalt och fabriksbetong. Företaget svarar för en del beläggning samt drift och underhåll av vägar. Den största marknaden för NCC är Sverige även om den geografiska fokusen ligger på Norden som helhet.¹⁸¹

Perstorp AB grundades av Wilhelm Wendt under namnet Stensmölla Kemiska Tekniska Industri. Företaget producerade vid denna tidpunkt ättikssprit, träspit och kol. Företaget är mest känt för sina laminatgolv och sin ättikssprit, men har utvecklats inom kemisektorn och är idag världsledande inom special kemi och materialteknologi. De kunder de vänder sig till är aktörer inom färg, fordons och plastbearbetande industrier. Perstorp Group omsätter ca 5,7 MSEK och är verksamma i 8 länder runt om i Europe, Nordamerika och i Asien. Koncernen har 2 200 anställda, varav 52 % återfinns i Sverige. Moderbolaget, Sydsvenska Kemi AB, förvärvade den 1 juni 2001 de två kemikoncernerna; Perstorp och Neste Oxo. De två företagen verkar sedan 2002 under namnet Perstorp AB. En del av den betalning som utgick till aktieägarna vid förvärvet av koncernerna löste Sydsvenska Kemi genom att teckna ett förlagslån i Industri Kapital. Perstorp kontrolleras därmed av detta privata europeiska ledande riskkapitalbolag. Lånet benämns 2000-fonden och finns noterat på SOX listan på Stockholmsbörsen under namnet SYSK 1. Verksamheten är sedan 2003 uppdelad i två områden; Specialty Chemicals och Materials Technology.

SET Auktoriserade Revisorer är ett svenskt företag som ingår i PKF Worldwide, Pannell Kerr Forster, ett stort internationellt nätverk av samarbetande revisionsbyråer och organisations- och managementkonsulter. SET Auktoriserade Revisorer har runt 200 anställda på 13 kontor i Sverige, med tyngdpunkt i Stockholm, Göteborg och Malmö.

Skandia grundades 1855 och har sedan Stockholmsbörsens start 1863 varit noterade på marknadsplatsen. Företagets huvudverksamhet som försäkringsbolag innefattar olika sparlösningar för privatpersoner och företag. Deras verksamhet har vuxit sig stark och de är idag ett internationellt och känt företag som är verksamma i ett 20-tal länder, fördelade på fyra kontinenter.¹⁸² 80 % av försäljningen sker på den utländska marknaden.

¹⁸⁰ <http://www.ncc.se>

¹⁸¹ <http://www.ncc.se>

¹⁸² <http://www.skandia.com>

TeliaSonera är ett av de marknadsledande företagen inom fast telefoni, mobil telefoni, datakommunikation samt Internettjänster. TeliaSoneras nettoomsättning uppgick till 81 772 MSEK år 2003 och antalet anställda var 26 694. År 2003 hade TeliaSonera 22 miljoner kunder och ytterligare 27 miljoner klienter i intressebolag. TeliaSonera är den största mobiloperatören i Sverige, Finland och Baltikum. De är näst störst i Norge och har en betydande ställning i Danmark, Ryssland och andra länder.¹⁸³

TeliaSoneras föregångare var det statligt ägda Televerket, som 1993 bolagiserades och förvandlades till Telia AB. Företaget ägdes av staten fram till år 2000, då Telia AB introducerades på börsen. Den 9 december 2002 genomfördes ett samgående mellan Telia och den finländska operatören Sonera och koncernen bytte namn till TeliaSonera. Samma år noterades koncernen på Stockholmsbörsen, Helsingfors börs samt på Nasdaq. I Sverige driver koncernen sin verksamhet under varumärket Telia och i Finland under varumärket Sonera. I dagsläget ägs 45 % av företaget av den svenska staten, 19 % av den finska staten och resterande del av olika privata investerare.¹⁸⁴

Öhrlings PriceWaterhouseCoopers är ett av världens största revisions- och konsultorganisation med över 160 000 medarbetare i 150 länder. Företaget har sina kontor på 130 orter i Sverige. Öhrlings PriceWaterhouseCoopers verksamhet innefattar förutom revision och redovisning även riskhantering, skatterådgivning, corporate finance och konsulttjänster.

Deloitte Consulting är en del av Deloitte & Touche Tohmatsu som är ett av världens ledande revisions- och konsultföretag med 120 000 anställda i 150 länder. I Sverige har företaget 1000 anställda på ett trettiotal kontor runt om i landet. Företagets verksamhet innefattar redovisning, revision, skatterådgivning, riskhantering, företagsvärdering och finansiell analys.

¹⁸³ <http://www.teliasonera.com>

¹⁸⁴ <http://www.teliasonera.com>